

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1882. Andra Kammaren. N:o 29.

Onsdagen den 22 Mars.

Kl. 7 e. m.

fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Föredrogs Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 3 (i samlingen N:o 5), med anledning af Herr E. Westins motion om en underdånig skrifvelse angående vidtagande af åtgärder i och för förbättrande af arbetarens ställning och vilkor i allmänhet. *Om åtgärder för förbättrande af arbetarens ställning.*

Herr Westin hade i sin förevarande motion (N:o 76) föreslagit, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, dels huruvida icke i och för förbättrande af arbetarens ställning och vilkor i allmänhet förändrade eller nya lagbestämmelser vore af behovet påkallade, dels låta föreskrifterna om legoaftal undergå en revision i syfte att närmare reglera förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetstagare i afseende å arbetsaftal, helso- och sjukvård, äfvensom inträffande olycksfall, samt deretter vidtaga de åtgärder, som i följd af en sådan utredning befundes nödiga och nyttiga.

Beträffande denna motion hade Utskottet, på anförda skäl, hemställt, att densamma icke måtte för det närvarande föranleda till någon åtgärd.

Ordet begärdes af

Grefve Sparre, som yttrade: Jag anhåller att för några ögonblick få taga Kammarrens uppmärksamhet i anspråk i och för denna fråga, som jag för min del anser vara en af de viktigaste, nästan den *allra* viktigaste af dem, som varit föremål för denna Riksdags behandling. Den är i min tanke af vida större betydelse än vare sig frågorna om fideikommissen eller om tredskodomar, som diskuterades på förmiddagen, ja till och med viktigare än den så mycket omtvistade franska handels-traktaten.

Utskottet har ganska riktigt yttrat: »Arbetsfrågan är i själfva verket en fråga med så vidt ingripande verkningar på såväl det sociala som det politiska området, att, oaktadt många af de skarpaste tänkare

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

och politici i våra dagar sysselsatt sig dermed, den definitiva lösningen af problemet ännu tyckes vara långt aflägsen». Jag erkänner detta fullkomligt, men det synes dock icke lämpligt, att Kammaren nu, då frågan en gång blifvit väckt, afspisar densamma på sätt här föreslagits, ty den är dertill allt för betydelsefull, alltför mycket förtjunt af uppmärksamhet. Jag har sjelf såsom landshöfding i ett län, der den lösa arbetarebefolkningen är talrikare än kanske i de flesta andra delar af vårt land, varit nödsakad att, på grund af en bitter erfarenhet, sysselsätta mig med denna fråga. Jag har till och med, på sätt mina härvarande länskamrater kunna intyga, fäst landstingets uppmärksamhet på behovet af att göra något i detta hänseende och jag hade otvifvelaktigt sjelf väckt motion i samma syfte som motionären, fastän måhända något annorlunda i detaljerna, om jag icke tillbakahållits af samma fruktan för frågans storhet, som afhållit Utskottet från att tillstyrka motionen. Men, jag upprepar det, detta bör väl icke kunna hindra att, då frågan nu är väckt, Kammaren åt densamma lemnar all möjlig uppmärksamhet och i sin mån bidrager till en så beskaffad utredning, att den i sinom tid kan medverka till frågans lösning.

För att ådagalägga den stora vikt, som denna fråga har för samhället, torde man först och främst böra hafva någorlunda reda på den lösa arbetarebefolkningens numerär inom Sverige. Denna känna vi icke, och våra statistiska beräkningar eller våra mantalsuppgifter uppgöras icke på det sätt, att man deraf kan få reda på detta antal. Helt nyligen såg jag i en tidning, att man i Finland börjat att tänka på denna sak; man hade börjat uppgöra mantalslängderna så, att man fick en särskild uppgift på den vid icke visst arbete fästa befolkningen. Dessa uppgifter hafva visat, att inom somliga kommuner denna lösa arbetarebefolkning uppgick till 50 procent af hela kommunens folkmängd; inom andra kommuner till 40 procent, i ännu andra till blott 15 å 20 procent; men inom hela Finland utgjorde denna lösa befolkning 27,3 procent af hela landets folkmängd. Det anar mig, mine Herrar, att i Sverige siffran å procenttalet är vida större än i Finland. De stora offentliga arbeten, som under senaste tiden företagits i vårt land, såsom jernvägsbyggnader o. s. v., äfvensom den tendens som förefinnes hos befolkningen i allmänhet att, i stället för att antaga stadig tjänst, söka tillfälligt arbete, hafva gjort att den lösa arbetarebefolkningen i alldeles oerhörd grad tilltagit; åtminstone är detta förhållandet inom det län jag tillhör. Det är således hög tid, att lagstiftarne härpå fästa någon uppmärksamhet och söka att åtminstone vidtaga några förberedande åtgärder för utredande af denna fråga. Utskottet säger mycket riktigt i sitt betänkande, att rörande denna fråga gjort sig gällande »två grundskiljaktiga åsigtter, som utomlands häftigt bekämpa hvarandra och af hvilka den ena strängt håller på den enskildes rätt och tillbakavisar all inblandning af staten i det fria aftalet; den andra åter, för att underhjelpa arbetarens ställning, icke tvekar att på frihetens bekostnad tillerkänna statsmyndigheterna både rätt och skyldighet att ordna förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetstagare». Ja, mine Herrar, detta är fullkomligt sant, och det var samma grundskiljaktiga åsigtter, som här om dagen delade oss i frihandlare, det vill säga anhängare af »laissez-aller»-politiken och manchester-

ekonomien, å ena sidan, samt protektionister å den andra. Förhållandet är fullkomligt enahanda. Å ena sidan säger man: vi önska en fullkomlig frihet, vi vilja icke veta af någon statens inblandning i det enskilda aftalet, å den andra: vi måste skydda arbetarne, vi kunna icke lemna dem åt sitt öde. Jag vill nu icke försöka afgöra eller ens gifva till känna min mening om den ena eller andra af dessa principers företråde, helst då jag tror, att man, åtminstone på ett rum som detta med en strid om principer ingenting uträttar, och föreställer mig, att det ligger mera vigt uppå att se saken praktiskt och skärskåda, huru den från sådan synpunkt kan te sig. Om vi, mine Herrar, då vi nu kommit att tala om protektionister — och i det afseende kallas hvar och en som önskar något skydd för det inhemska arbetet för *protektionist* och hvar och en som talar om skydd för *arbetaren* för *socialist* — om vi betrakta förhållandena sådana de äro, så finna vi, att denna arbetarefråga icke blott, på sätt Utskottet säger, inom tankens verld sysselsatt en mängd menniskor utan äfven börjat föras in på det politiska området. Vi veta ju, att Tysklands store statsman i detta ögonblick är betänkt på att föreslå en lag angående olycksfallsförsäkring för arbetarne, och man har icke underlatit att genast emot honom utslunga beskyllningen för socialistiska tendenser.

Nu förhåller det sig emellertid så med denna fordran på »skydd», att, såsom jag vid ett föregående tillfälle tog mig friheten yttra, när det kommer till kritan, hvar och en vill hafva skydd i de ämnen, han känner till och der skon klämmer honom. I stället för att nu i detta afseende diskutera principer, vill jag tillåta mig anföra några exempel ur dagens historia.

Vi talade här om dagen i Kammaren om den franska traktaten. Här utkämpades då en kamp emellan frihandlare, å ena, och protektionister, å andra sidan. Vi hade på förhand beredt oss dertill genom att genomgå katalogen öfver Kammarens ledamöter, och vi hade funnit, att frihandlarna voro norrländingar, skåningar, halländingar, göteborgare och stockholmare, sammanräknadt utgörande omkring 80 till 90 personer, alla frihandlare. Dertill kommo då några, som till följd af omständigheternas kraf biträdde traktaten, men de nyssnämnda gjorde det af princip. Jag skall nu tillåta mig efterse, i hvad mån dessa så kallade frihandlare i verkligheten äro det. Hvad norrlänningarne beträffar, så säga de, vi hafva 35,000 arbetare, skola dessa sakna bröd, skola våra skogar få ruttna, våra skepp säljas? Nej, vi måste hafva skydd, vi måste hafva fritt tillträde till Frankrike för våra produkter. Dessa begära sålunda skydd. Detta om norrlänningarne, jag öfvergår till skåningarne. Då det blef fråga om vitbetsockerindustrien, så var det tre skåningar, som hade väckt motion om skydd för denna industri. Jag fann saken värd all uppmuntran och talade också för densamma. Om aftonen samma dag hörde jag tvenne göteborgare tala om den literära eganderätten och jag kommer mycket väl ihåg att motionären sade följande: »om en person genom sitt andliga arbete har åstadkommit en produkt, som har värde, så bör han vara af samhället skyddad mot konkurrens af främmande öfversättare i denna sin egendom. Således, mine Herrar, såsom jag sagt, man är protektionist i de affärer man känner till! Hvad halländingarne angår så vill jag icke påstå att

*Om åtgärder
för förbättrande
af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

de precis talade om skydd, men ett litet *privilegium* begärde de ändå. Vid förra riksdagen hörde vi att de begärde en stambana genom Halland, ehuru det påtagligen skulle uppstå en konkurrens mellan denna och de öfriga stambanorna. Så se vi att de vid denna riksdag kommit igen och begärt ytterligare ett litet privilegium, nemligen 5 millioner till en privatbana, ehuru förra Riksdagen biföll ett lika anslag till samma ändamål. De vilja således hafva ännu en dylik bana; och detta är ju icke alldeles utan sitt lilla intresse. Hvad herrar stockholmare beträffar, så får jag erkänna att jag der vid lag har svårt att finna en liknelse, men om jag skall taga ett exempel från den sista tiden, så kan jag tala om att jag här om dagen var i tvist med två stockholmare, hvilka med all gewalt ville fortfaara med det enligt min tanke orättfärdiga tilltaget att hålla vatten öfver 27 tusen tunnland jord för att bereda en kloakanläggning eller underlätta sina fartygs tilläggning vid kajerna i sin stad. Hvert vi således vända oss, stöta vi på *enskilda intressen*, och detta äfven i denna fråga, hvilken — jag erkänner det — jag anser så betydande, att jag dervid skulle önska en närmare utredning.

När det blir fråga om det egna intresset och detta är så pass stort att det kan förtjena understöd och skydd utaf staten, så påkallas denna statens mellankomst såväl för det ena som för det andra. Nu ber jag herrarne inte blifva så fasligt grymma på mig för det jag så här kastar ut en liten insinuation till höger och venster, så att vi må slippa höra sådana der glåpord, för hvilka jag häromdagen var utsatt, inte för att det gör *mig* någonting, men för Kammarens egen värdighet.

Jag skall nu, sedan jag talat om dessa intressen i allmänhet, bedja att få återkomma till hvad jag började med. Jag har sagt att intressen göra sig gällande såväl i denna Kammare som i all representation i verlden, och när de äro tillräckligt stora för att förtjena statens uppmärksamhet, då böra de också komma i åtnjutande deraf. Men, mine Herrar, den klass, hvarom jag här talar, arbetsklassen, är så stor, så talrik och så ovilkorligt i behof af, om icke understöd, så åtminstone uppmuntran och ombuldande, att det är hög tid att vi deråt egna en större och allvarligare uppmärksamhet. Utskottet har fullkomligt rätt deri, att lagstiftningen i detta afseende icke passar för vårt land, då något lagstadgande icke finnes om legoafstal emellan arbetsgifvare och arbetstagare. Då den nu gällande 1734 års lag stiftades, fans i sjelfva verket icke någon särskild arbetsklass. Befolkningen var delad i husbönder och tjenstehjon och, om herrarne uppmärksamma denna lag, så skola herrarne se att deri finnes icke taladt om andra hjon än legohjon, eller andra aftal än legoafstal. Man kände på den tiden icke någon egentlig skilnad mellan husbönder och tjenare. Tjenarena voro medlemmar af familjen. På samma sätt med handtverkerierna: gesäller och lärlingar voro medlemmar af husbondens hus. Någon egentlig *lös* befolkning fans icke på den tiden; det är först på senare tider, som denna uppstått och hastigt befordrats genom de allmänna arbetena. Då denna befolkning begynte blifva talrik, började man mera uppmärksamma den och utfärdade 1833 års försvarslöshetsstadga, men man begick dervid det felet att, i stället för att söka åstadkomma ett skydd för dessa olyckliga menniskor, så utfärdade

man endast en lag om huru desse personer i polisrättsligt hänseende skulle behandlas. När de kommo på den punkt, att de icke mer kunde reda sig sjelfve, behandlades de såsom försvarslöse och häktades, och så förfar man ännu i denna dag. Såsom landshöfding i ett län med en talrik lös befolkning, har jag erfarit den bittraste känsla vid åsynen af dessa fattiga stackare, som blifvit häktade för lösdrifveri, och med hvilka det icke finnes någon annan råd än att skicka hem dem till dessa fattiga kommuner, som redan förut kanske äro mer än nog be- tungade, ty i en del kommuner är verkligen fattigvårdsbördan så tung, att man allvarligt drager sig för att ytterligare tynga denna börda. Jag skulle i det afseendet kunna anföra otaliga exempel.

Jag ber att till hvad jag nyss anförde få tillägga, att, när seder- mera banden i allmänhet lossnade och man icke vidare antog så många tjänstehjon, när handtverksarbetarne icke längre ingingo i arbetsgifvar- nes hushåll, utan släpptes lösa och bodde derutom, när skråna upphäf- des och det i forna tider ganska stora understöd, som gesäller och lär- lingar från skråföreningarne åtnjöto till följd häraf upphörde, när fa- brikernas antal allt mer tillväxte och den lösa arbetarebefolkningen blef allt talrikare, då blef man betänkt på att vidtaga åtgärder emot de olyckliga följderna af allt detta och då tillkom fattigvårdsförord- ningen af år 1853. Men denna författning visade sig vid tillämp- ningen snart så betungande, att en reaktion emot densamma inträffade och en ny komité tillsattes för dess omarbetande. 1871 års förordning, som i anledning häraf tillkom, går också onekligen i en mera reaktio- när rigtning, det vill säga man ansåg att fattigvården för kommunerna blef för tung, och man sökte fördenskull befria sig från en del deraf. Följden häraf är emellertid den, att för den tjänsteman, som har att tillämpa denna författning och som å ena sidan till fullo erkänner det olyckliga i fattigvårdstungan, likväl drager sig för att tillämpa denna författning — derför att den är så till den grad obarmhertig. Jag skulle kunna såsom exempel härför berätta flerfaldiga upprörande hän- delser, och i synnerhet förekomma sådana på höstarne. En gång kom sålunda en moder med ett barn på armen till mig och sade: under sommaren hafva vi kunnat bo utom hus, i en lada eller på en hö- skulle, men nu är det så kallt, att det lilla barnet icke kan vistas på sådana ställen, var så god och skaffa oss husrum! Ja, jag gjorde det genom att åläggga kommunen att draga försorg om de husvilla, men mitt beslut blef ändradt i Kongl. Kammarrätten, på den grund att § 1 i fattigvårdsstadgan föreskrifver: »Befinnes minderårig eller den, som i följd af ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärfva hvad till lifvets uppehållande oundgängligen erfordras, sakna egna medel samt underhåll och vård af annan; då skall nödortftig fattigvård honom lemnas». Och så bestä- mes vidare i en annan paragraf, att föräldrar äro skyldige att föda sina barn, och Kammarrätten föreskrifver i anledning häraf, att denna stackars människa med barnet vid bröstet skall sjelf föda det; hon är icke sjuk, icke vanför, har icke något lyte! Men det är naturligtvis omöjligt. Jag vågar påstå, att icke någon vecka går förbi utan att en mängd sådana exempel förekomma. An är mannen oordentlig och supig eller är han sjuk eller har han nyss dött och lemnat hustru och barn oför-

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

sörjda och utan förmåga att försörja sig. Men ännu värre fall inträffa. Jag påminner mig sålunda, att några dagar kort före julaftonen förlidna år anlände med fångskjuts till Venersborg en karl, en qvinna — och fem barn, forslade direkt från Norrland. De hade tillbragt flera år derstädes; mannen hade haft arbete vid ett sågverk och äfven hustrun hade kunnat bidraga till familjens uppehälle och de hade bergat sig bra. Men nu på hösten upphörde arbetet, och då de icke längre kunde lifnära sig, skickades de direkt från Norrland till Venersborg. Ja, antalet af dylika individer, som på detta sätt kring-skickas från det ena stället till det andra, är i sanning förskräckande, och från de stora städerna, Göteborg och Stockholm, komma särdeles till min ort, som ligger i granskapet af Göteborg, massor af sådane stackare, hvilka, då de icke längre kunnat försörja sig å en främmande ort, blifvit återsända till sina hemorter.

Denna lagstiftning måste ovilkorligen ändras. Jag vet visserligen, att för närvarande en komité är tillsatt för revision af försvarslöshetsstadgan. Men denna komité måste bestå af andra personer än några polismän; den måste inom sig innesluta människovänner och praktiske män, som hafva mod att se tillståndet i ögonen och förmåga att föreslå åtgärder för att afhjälpa det samma. Ty denna klass af befolkningen växer oss öfver hufvudet; vi måste mer än hittills sysselsätta oss med densamma. Då vi icke vårda oss om denna befolkning och i många afseenden utveckla en öfverdådig lyx, som faller densamma i ögonen, så är det icke att undra på att hos dessa människor alstras ett missmod, en afund och en obenägenhet mot de högre klasserna, som mången gång framträder i våldsamheter, hvaraf de svåraste följder kunna vara att befara. För närvarande visar sig till stor del detta förhållande i den öfverklagade emigrationen, som stigit till den grad, att, enligt hvad det blifvit upplyst, i fjor 56,000 människor öfvergåfvo fäderneslandet. Törhända kan dock denna åderlåtning anses som en lycka för landet, enär väl flertalet af dessa emigranter varit missnöjda med sin ställning och icke med de blidaste blickar betraktat oss bättre lottade.

Det är, såsom Utskottet mycket riktigt säger, en social ombildning som här erfordras. Vi måste söka att närma oss dessa klasser, möjligen draga dem upp till oss och utjemna de skarpa skrankor som skilja dem från oss. Så har det skett i Amerika och derfore reser den arbetande befolkningen dit.

Det var nyligen fråga om att bilda en arbetarförening i Venersborg. Man lemnade mig en för ändamålet utfärdad lista och jag var en bland de första som skref på densamma. Några arbetare talade med mig om saken: ni kan väl finna, sade de, att äfven vi, då vi ha en ledig stund, kunna behöfva en liten vederqvickelse; och på tal om deras ställning, betonade de huru liten utsigt arbetaren hade att kunna lägga af något för framtiden, då hvad de förtjente, åtminstone för många af dem, knappt räckte till för det dagliga uppehållet, för att skaffa tak öfver hufvudet. Här vid lag är det statens ovilkorliga pligt att träda emellan. Låtom oss se till huru vi, de bättre lottade, tillgodose oss sjelfva: Vi bilda hypotekskassor för att skaffa jordbrukarne lån; vi försöka med alla möjliga medel att bli af med grundskatterna;

vi tillskapa banker för att förse våra fabriker med penningar! Men hvad hafva vi gjort för att hjälpa den fattigare klassen, för att understödja dess individer vid inträffade olycksfall, för hvilka de till följd af sin ställning äro mera utsatta än andra? Vi hafva gjort intet, under det man likväl i andra länder börjat tänka på denna fråga. Det är hög tid på att äfven vi börja egna den vår uppmärksamhet.

Vi hafva upphäft skräväsendet — en institution, som kom till för att understödja handtverks- och fabriksarbetare. Vi hafva afskaffat allt i denna väg; men vi hafva infört näringsfriheten i landet, dervid vi dock stält dessa ifrågavarande individer ensamma med sina två armar utan det ringaste skydd, utsatta för täflan icke allenast inom landet utan äfven med alla öfriga länder. Men hvad tröst kan det väl vara för en tak öfver hufvudet saknande moder med sina hungriga barn att jag hänvisar henne till friheten — ett i sanning ömkligt beneficium! Samma förhållande är det med en stor del af dessa arbetare. I allmänhet går det bra så länge de äro friska och kunna med sitt kroppsarbete förskaffa sig det dagliga brödet. Men blifva de utsatta för sjukdom eller rent af olycksfall, hur går det dem väl då? Visserligen finnes det på ett och annat ställe sjukhjelpskassor, bostadsföreningar m. m. dylikt; men det är helt och hållet privata inrättningar, beroende på den enskilda omtanken och välgörenheten. Men med samhällets nuvarande utveckling är detta icke tillräckligt. Staten måste uppträda såsom hjälpare, ty, jag säger det än en gång, detta proletariat växer så i geometrisk progression att vi med allvar måste taga saken om hand.

I stället för att göra detta, i stället för att söka åstadkomma genom lagliga institutioner nödhjelpskassor, bostadsföreningar och dylikt, så vilja herrar agitatorer förskaffa dem politisk rösträtt. Men hvad gagnar dem en sådan rätt, då de sakna bröd. Jag hörde häromdagen under diskussionen om tulltaxan en talare på malmöhusbänken säga, att han ville gifva dessa klasser representationsrätt, men icke petitionsrätt. Men då de på somliga ställen utgöra 50 procent af befolkningen, så kunna de lätt få öfvertaget inom representationen, som är så mycket farligare, då de icke hysa några konsiderationer.

Ehuru jag icke tror, att det är möjligt att här i landet gå så tillväga som t. ex. Tysklands rikskansler och genom lag inrätta anstalter till försäkring mot olycksfall, så anser jag likväl det vara möjligt att genom kommunernas åtgöranden åvägabringa något dylikt, och jag anser detta vara så mycket mera möjligt som redan i vår nu gällande fattigvårdslag finnes häntydning derpå. 9 § i nämnde lag säger:

På hvarje fattigvårdssamhälle ankommer att i öfverensstämmelse med denna förordning ordna sin fattigvård på sätt efter ortens särskilda förhållanden lämpligast finnes, dock så att betlande må förekommas; börjande fattigvårdssamhälle låta sig angeläget vara att bilda arbetsanstalt för dem, som stå under fattigvårdsstyrelses husbondevälde, samt att verka därför, att genom inrättande af spar- och nödhjelpskassor eller medelst andra tjenliga åtgärder framtida fattigvårdsbehof i möjlig mån förebygges.

Fattigvårdslagen har således gifvit en anvisning å den väg, som man i detta fall bör beträda och hvilken enligt min öfvertygelse är

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

den rätta. Men frågan blir då: hvad betydelse har detta stadgande? Innefattar det blott ett råd till fattigvårdsstyrelsen att genom moraliska medel verka i den riktningen eller berättigas fattigvårdsstyrelsen äfven att för detta ändamål *uttaxera medel* i den ordning fattigvårdslagen bestämmer? Om jag också icke skulle tveka att tyda detta stadgande sålunda att fattigvårdsstyrelsen derigenom berättigas icke allenast att söka åstadkomma dylika anstalter utan äfven att derför utkräfvä medel, så tror jag dock icke att tidströmningen går i den riktningen att ett sådant beslut nu skulle komma att fastställas. Dessutom, mine Herrar, erfordras vissa statistiska beräkningar, innan man kan företaga sådana anordningar. Först och främst bör man hafva en tillförlitlig utredning om antalet af den lösa befolkningen i landet eller den del af befolkningen, som icke är fästad vid något bestämdt eller stadigvarande arbete. Våra nuvarande mantalslängder gifva oss ingen utväg dertill. Jag tror således att det första man borde göra vore att söka åstadkomma en dylik utredning och på samma gång anskaffa upplysning om antalet af dem, som behöfvä understöd. Vidare erfordras statistiska beräkningar öfver de inom olika yrken inträffande olycksfall, för att kunna utreda i hvad mån arbetsgifvaren och arbetarne hvar för sig böra medverka till dessa understödskassor. Ty ehuru jag för närvarande — jag upprepar det ännu en gång — icke vill inlåta mig på att i lag bestämma åtgärders vidtagande i detta fall, så anser jag att, likasom fattigunderstödet, från att vara en den enskilda välgörenhetens sak, blifvit en statens pligt genom kommunerna, böra äfven dessa försäkringsanstalter mot olycksfall icke endast och allenast bero af den enskilda företagsamheten och den enskilda omtänksamheten, utan blifva en kommunernas åtgörande. Med ett ord, man bör göra den ifrågasvarande bestämmelsen i fattigvårdslagen till en sanning. Och med tillämpning af 34 § i samma lag, enligt hvilken fabriks- och andra industriidkare kunna för visst fall åläggas lemna fattigvården särskildt tillskott, både kan och bör man ålägga större arbetsgifvare att i viss mån bidraga till försäkringsanstalter mot olycksfall. Men först och främst måste, såsom jag redan nämnt, statistiska uppgifter föreligga, så att man kan någorlunda beräkna de bidrag, som härtill erfordras.

Om jag således nu begär att få sluta med att yttra mig i anledning af det nu föreliggande utskottsbetänkandet, så vill jag, lika med Utskottet, erinna att samma motion sönderfaller i tre delar. Den första handlar »om förbättrandet af arbetarens ställning och vilkor i allmänhet» och begär, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om ej derutinnan förändrade eller nya lagbestämmelser äro af behofvet påkallade. Deri instämmer jag med Utskottet, att dessa ord äro tagna så allmänt, att det vore mycket kinkigt att på grund deraf ingå till Kongl. Maj:t med en skrifvelse i ämnet.

Vidare föreslår motionären, »att Kongl. Maj:t skulle låta utreda huruvida icke föreskrifterna om legoafstal kunde undergå en revision i syfte att närmare reglera förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetstagare i detta hänseende.» Den frågan tror jag också i likhet med Utskottet vara alldeles för stor och jag befarar att man för det närvarande icke kommer någon väg med densamma. Men deremot den tredje frågan, om vidtagande af förberedande åtgärder till inrättande

af anstalter till försäkring mot olycksfall, anser jag vara värd all uppmärksamhet, ty det är vid sådana olycksfall, som behovet af hjälp inträder. Så länge arbetaren har sina friska armar, reder han sig nog, men när olyckan träffar honom, då behöfver han hjälp. För att utarbета förslag i denna riktning behöfves dock en statistisk utredning och densamma kan svårigen någon annan än regeringen genom statistiska tabellkommissionen verkställa.

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Jag vill således föreslå att Kammaren, med afslag å Utskottets hemställan, ville besluta, att Riksdagen i underdånig skrifvelse anhåller, att Kongl. Maj:t behagade dels anbefalla att i mantalslängderna befolkningen klassificeras efter förvärf och samhällsställning, till utredande af antalet af den vid stadigt arbete icke fästade befolkningen, dels låta uppgöra statistiska beräkningar öfver de i särskilda yrkesgrenar inträffade olycksfall för arbetare samt med stöd häraf och för åstadkommande af försäkring mot olycksfall till Riksdagen aflåta nådig proposition om tillägg eller ändring i kommunal- och fattigvårdslagarne.

Herr Granlund: Frågan om, huru man skall kunna förbättra arbetarnes ställning, är af ganska stor betydighet, ja, måhända bland de viktigaste som kan föreläggas Riksdagen, och jag är öfvertygad att inom denna Kammare det icke finnes någon, som icke är varmt intresserad för att genom lagstiftningen något åtgöra i detta hänseende, om det på sådan väg vore möjligt. Detta är dock icke lätt och Utskottet har icke kunnat göra mera, än det gjort. Men det är dock en glädjande företeelse, att det synes som om arbetarne sjelfva numera tagit saken om hand.

I hafven säkerligen sjelfva läst, mine Herrar, huru många gånger denna fråga på de stora arbetaremötena och i arbetareföreningarne på olika ställen i landet varit föremål för liflig diskussion och hvad är det som arbetarne sjelfva dervid framhållit såsom medel till förbättrande af deras ställning? Jo, hufvudsakligast upplysning, ökad arbetskicklighet, sparsamhet, arbetsamhet och nykterhet.

Ja, det är ock säkraste sättet att genom befordrande deraf lösa frågan om en förbättrad ställning för arbetaren.

Sådana statistiska uppgifter, som den siste talaren ansåg nödiga, ja, dem hafva vi ju redan. Samme talare hänvisade också till ändringar af Fattigvårdslagen i och för förbättrande af arbetarens ställning. Det tror jag dock icke kan göra något, åtminstone för den redbare och flitige arbetaren, ty har det en kommit så långt att man skall tillämpa fattigvårdslagen, då är det redan för sent att göra något för arbetaren, ty då äro i vanliga fall hans krafter brutna och han sjelf hemfallen åt fattigvården.

Men, mine Herrar, lagstiftningen har likväl en utväg, den nemligen att lemna skydd åt det svenska arbetet och på så sätt befordra för arbetaren erhållandet af ett lönande arbete. Det är icke obekant att sedan många år tillbaka på våra landsvägar vandra en mängd af arbetare, som sakna arbete, oaktadt de äro unga friska karlar. Såsom sjelf sedan mer än 30 år arbetsgifvare har jag under min industriella verksamhet haft att göra med flere hundra arbetare, och jag kan för-

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

säkra eder, mine Herrar, att det är med verkligt vemod man ofta måst afvisa dem som söka arbete, ehuru de ej sällan erbjuda sig att arbeta för endast maten. Och ännu beklagligare är att efter ett sådant afslag höra den arbetssökande yttra: »om jag endast hade så mycket penningar att jag kunde komma öfver till Amerika, det land der man skyddar arbetet; jag får väl skrifva till mina släktingar och bekanta bland emigranterne derstädes och begära hjälp till resan.» Så har det skett i tusende fall och så kommer det att fortfarande ske att massor af arbetare måste emigrera i brist af lönande arbete. Vid flera af de tillfällen då arbetarefrågan diskuterats hafva åtskilliga af den moderna tidens reformatorer framhållit såsom en nödvändighet att förbättra arbetarens sociala ställning — rösträttens yttersta utsträckning. — Jag tror att detta framkallar missnöje hos mången, der sådant icke finnes, men icke skulle det kunna förbättra arbetarens *ekonomiska* ställning. Det är den ekonomiska ställningens förbättrande som eger betydelse för arbetaren och dertill hjälper icke *lagstiftningen* på annat sätt än genom att skydda och värna hans arbete i flere riktningar gent emot den konkurrens han har att bekämpa med det utländska arbetet. Icke bör man lagstifta om det fria arbetet mellan arbetsgifvare och arbetstagare, ej heller om de betingade prisen. Detta beror helt och hållet på konjunkturförhållandena. Om man binder sig genom kontrakt för flere år, så faller det af sig sjelft att arbetet uppskattas efter de vid aftalets uppgörande rådande konjunkturförhållanden och dessa kunna ju sedan under loppet af dessa år undergå ganska betydliga förändringar till förlust vare sig för den ene eller den andre. Derför är det fria aftalet det bästa och bör icke genom lagstiftningen bindas vidare än hvad det är. För närvarande ega ju också ingångna arbetskontrakt laga helgd, men det begagnas mycket sällan — förtroende emellan arbetsgifvaren och arbetstagaren är det bästa.

Vi hafva äfven i vårt land under de senare åren sett strejker uppstå, som tagit ganska stora dimensioner, för att tilltvinga sig högre arbetslöner — arbetaren likasom fabrikanten och handtverkaren, han må vara arbetsgifvare eller arbetstagare, har rätt att sätta pris på sitt arbete, men detta beror ju på konjunkturen, på tillgång och efterfrågan — icke kan man lyckas drifva upp prisen derigenom att man upphör att arbeta — om en arbetsgifvare icke vill eller kan betala hvad arbetaren fordrar, så står ju den senare fritt lemna sitt arbete för att söka bättre — på en strejk förlora nog båda parterna — jag har hört att vid en strejk här i Stockholm understöddes dess fortfarande genom bidrag — icke af välvilja emot arbetaren utan af egennyttja för att sjelfva under strejktiden få sälja just de artiklar som tillverkades af de strejkande — jag tror att våra aktningvärda arbetare sjelfva insett att strejken icke befördrar arbetarens bästa och jag hoppas att dylika skola komma att tillhöra en öfvervunnen ståndpunkt och att de icke skola återupprepas.

Genom lagstiftning tror jag, som sagdt, icke att vi komma någon väg, hvarken med ändring i fattigvårdslagen eller på annat sätt, utan det är på öfvertygelsens väg och genom att bibringa arbetaren bättre upplysning som något kan uträttas. Men då vill jag också hoppas att det förslag som nu ligger på Riksdagens bord, nemligen att borttaga

den fria undervisningen i våra elementarläroverk icke skall vinna Riksdagens bifall. Det är en stor social fråga och skulle ett dylikt förslag gå igenom, är jag öfvertygad att ingenting skulle alstra mera missbelåtenhet. Det vore att borttaga en rätt, som nu finnes, och det vore en stor orättvisa mot den arbetande klassen. Det finnes nästan intet enda arbetaremöte eller andra tillfällen, der man diskuterar arbetarens sociala och ekonomiska ställning, der man icke framför allt framhåller behovet af en stigande upplysning såsom i främsta rummet beförande arbetarens väl — skulle då ett förslag, som skulle verka hämmande på arbetsklassens upplysning, antagas? Jag hoppas så ej skall ske.

Då man nu, enligt mitt förmenande, ingenting kan göra af denna motion genom lagstiftningen, så vet jag sannerligen icke hvad vi skola göra i frågan. Det skulle visst icke skada att få en sådan utredning som Herr Grefve Sparre påyrkat, men icke tror jag att en sådan utredning tjenar till mycket.

Jag skall icke göra något yrkande; jag har endast velat uttala min åsigt i frågan och hoppas att arbetarne skola vinna framgång för sina önsknningar och sträfvan den om en förbättrad ställning just på den väg, de sjelfva anse vara den rätta, nemligen upplysning, arbetskicklighet, sparsamhet, arbetsamhet och nykterhet.

Herr von der Lancken: Jag är, lika med den föregående talaren, motionären tacksam för det han bragt denna sak på tal och anser också derföre, att motionen icke bör begrafvas utan att beledsagas af några sympatiska ord. Jag tror, i likhet med Grefve Sparre och den föregående talaren, att frågan är af beskaffenhet att den icke kan eller bör undanskjutas.

Förhållandet mellan arbetarne och samhället i öfrigt är af så genomgripande beskaffenhet, att förr eller senare något måste göras för dess ordnande. Frågan är svårlost; jag medgifver det; det gäller, för att i korthet precisera hvad som ligger på botten af densamma, att vara förmyndare för myndiga menniskor; ty, mine Herrar, jag behöfver väl icke säga, att jag, i olikhet med den förste ärade talaren, då fråga är om att välja mellan de två utvägar att ordna saken, som Utskottet påpekat, och som för närvarande utgöra föremål för liflig strid i utlandet, ställer mig på deras sida, som anse denna lösning icke kunna ske på annan väg än det enskilda initiativets. Den andra vägen leder till statsocialism, hvilken, den må höljas under än så konstrika system, liksom all annan socialism, ofelbart leder till slappande af denna individens spännkraft, som är nödvändig för all verksamhet. Men äfven om man sålunda ställer sig på Manchester-politikens yttersta venster, kan man icke och bör man icke stå till svars med att lägga armarne i kors och lugnt åse huru individen ordnar sin sjelfverksamhet.

Jag ger Utskottet mycket rätt i hvad detsamma yttrar i afseende på motionens första punkt. De ord motionären i denna punkt använt äro af så allmän beskaffenhet, att de icke kunna läggas till grund för något skrivelseförslag till Kongl. Maj:t. Deremot är jag icke alldeles ense med Utskottet i afseende på andra punkten af motionen. Man ser ju huru på andra områden individens förhållanden

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

ordnas af lagstiftningen, då han själf icke aktar nödigt derom lemna närmare bestämmelser. Jag tillåter mig påminna om t. ex. den nu varande lagstiftningen angående lega af jord på landet och hus i staden. Om i sådana fall individen underlåter att ordna sitt rättsförhållande, träder lagstiftningen supplerande emellan och gifver föreskrifter för fall, derom sålunda, för så vidt af individen beror, hvarje bestämmelse saknas. Jag vill vidare fästa uppmärksamheten derpå att staten, hvilken är den störste arbetsgifvaren, själf går i spetsen med föreskrifter, som afse ordnandet af sättet för individens ålderdomsförsörjning, en fråga, som just i de hänseenden, hvarom nu är tal, är af den allra största betydelse. Jag förbigår härvid vissa pensionsinrättningar, der staten rent af *tvångar* individen att sörja för sin framtid, genom att draga af på aflöningen vissa pensionsbidrag. Men vi se t. ex. i armén, icke blott den indelta, der kapitulationstiden är längre, många gånger på lifstid, och saken i följd deraf lättare att ordna, utan äfven den värfvade, der kapitulationstiden endast är sex år, huru staten funnit utvägar förmå soldaten att i viss mån bidraga till sin ålderdomsförsörjning. Som vi veta insattes vid de värfvade trupperna en viss andel af soldatens lön i sparbanken. Detta kan nu naturligtvis icke ske annat än på frivillighetens väg, det vill säga så att staten säger till soldaten: var så god och gör det om du vill, men i de flesta fall rättar han sig efter denna anvisning, och jag känner värfvade regementen, der manskapets sparbanksbehållningar uppgå till rätt ansehliga belopp. Jag tror derföre att om staten, så att säga, ginge i spetsen för en, om jag så får kalla det, mönsterlagstiftning i den vägen, så skulle tanken på nyttan och nödvändigheten af dylika anordningar så småningom tränga sig in i folkmedvetandet och saken ordnas utan uppgifvande af individens själfbestämningsrätt; ett försök kunde åtminstone alltid göras. Vidare håller jag före, att den lagstiftning vi för närvarande hafva angående arbetsaftal är synnerligen bristfällig; i fråga om ersättning för skada, ådragen i annans tjänst, kunna vi knappt sägas hafva *någon* lagstiftning alls. Der vore sålunda, enligt min tanke, något att göra i riktningen af en praktisk lösning af arbetarefrågan. Jag medger gerna, att tanken på dessa frågors ordnande ännu är väl litet förberedd i den allmänna opinionen, och jag har derföre icke heller nu uppträdt i afsigt att framställa något bestämdt yrkande, utan endast för att gifva mitt varma erkännande åt motionens syfte; och jag hoppas, att motionen förr eller senare skall återkomma, och då i sådan form att den kan läggas till grund för en verklig lösning af den efter mitt förmenande synnerligen viktiga arbetarefrågan.

Friherre Nordenskiöld: De anspråklösa tillfälliga utskotten, och jag vågar säga i synnerhet Andra Kammarens Tillfälliga Utskott, få ofta rätt svåra frågor att lösa, men sällan har väl ett utskott haft att behandla en fråga så omfattande och så svårlöst, som Herr Westins motion om en underdånig skrifvelse angående vidtagande af åtgärder i och för förbättrande af arbetarens ställning och vilkor i allmänhet. Jag förmodar nemligen, att Herrarne icke kunna anse det vara Kammarne värdigt att inkomma till Kongl. Maj:t med en skrifvelse, byggd på några allmänna filantropiska fraser.

Jag kan emellertid försäkra, att Utskottet, likasom de tre talare hvilka före mig haft ordet, och likasom helt säkert hvarje ledamot här i Kammaren, med sympati läste motionen och gerna skulle sett, om den kunnat leda till något bestämdt resultat. För detta ändamål egnade vi äfven motionen ganska länge vår uppmärksamhet; vi, så att säga, vände den på alla håll, för att, om möjligt, få fatt på något faktiskt, som kunde läggas till grund för en skrivelse till Kongl. Maj:t, men vi lyckades icke. Motionären börjar nemligen med att tala om förbättrande af arbetarens ställning i allmänhet. Vi veta en och hvar, hurusom detta är en fråga, som under det sista århundradet sysselsatt de största statsmän, och att literaturen härom ensam för sig bildar ett kolossalt bibliotek. Att Utskottet, under den korta tid, det kunde använda på motionens behandling, skulle kunna komma till något verkligt resultat i denna svåra fråga var rimligtvis ej möjligt, lika litet som att Kongl. Maj:t till nästa eller någon af de närmast kommande riksdagarne skulle kunna lösa densamma.

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

I sin andra afdelning afser motionen frågan om arbetsaftal, och der trodde vi till en början att vi skulle påträffa några bestämda punkter att fästa oss vid. Men äfven denna vår förhoppning gick om intet. För det första synes nemligen motionärens uppfattning om hvad som förstås med arbetsaftal vara något ensidig. Visserligen finnas i vår lagstiftning åtskilliga stadganden angående arbets- eller legoaftal, men dessa stadganden afse allenast att ordna förhållandet mellan husbönder och tjenstehjon. Men detta slags aftal afses dock icke i motionen, och dessutom slår han i denna fråga, måhända genom något misstag i uttryck, in på en stråt som numera i allmänhet torde få anses öfvergifven. Efter de antydningar, som i motionen förekomma, synes som skulle motionären hysa den uppfattningen, att arbetaren vid kritiska tillfällen icke skulle ega rätt att tilltvinga sig en förhöjd aflöning. Nu vet emellertid hvar och en, som följt strejkernas historia, att de visserligen äro bedräfliga afbrott, som då och då inträffa i arbetet, men man måste tillika medgifva att de äro ett nödvändigt medel för arbetarne att kunna tillkämpa sig en rättvis andel i den vinst, som industrin lemna. Troligt är att, om arbetarne icke haft detta medel att förbättra sina villkor, icke blott deras egen, utan många industrigrenars ställning för närvarande varit sämre, än de nu äro.

Slutligen föreslår motionären att genom särskilda lagstadganden tillförsäkra arbetaren säkerhet mot följderna af under arbetet ådragen sjukdom eller inträffadt olycksfall. Detta är, som bekant, en fråga, som för närvarande lifligt agiteras i vårt stora grannland i söder, der man ännu icke kommit och troligen icke under den närmaste framtiden torde komma till något resultat i frågan. Tysklands olika politici tyckas icke heller vara ense om i hvilken riktning frågan bör lösas, och märkligt är att förslaget om obligatoriska försäkringar för sjukdoms- och olycksfall upptagits mycket ljumt af sjelfva den arbetarklass, som den nya lagstiftningen närmast berör. Icke kan det vara skäl för oss att redan nu upptaga till behandling denna fråga, innan den blifvit mera utredd i det land, der man för närvarande håller på dermed, och innan den blifvit hos oss med allvar behandlad, i pressen, i tidskrifter, på arbetaremöten o. s. v.

*Om åtgärder
för förbättringen
af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Under sådana förhållanden ansåg Utskottet sig icke kunna göra annat än hemställa om afslag å Herr Westins motion, i synnerhet som Utskottet icke har någon motionsrätt och någon modifikation af motionen icke syntes kunna läggas till grund för en skrivelse till Kongl. Maj:t. Jag skulle emellertid gerna vilja vara med om någon åtgärd i det syfte, som representanten på elfsborgsbänken angifvit, Men jag kan icke vara med om det af honom formulerade förslaget, emedan i detsamma, kanske genom en olycklig stilisering, arbetarefrågan sammanförts med frågan om fattigförsörjningen. Dessa två saker hafva dock intet att skaffa med hvarandra. Dessutom är jag äfven i ett annat hänseende af olika åsigt med den ärade representanten på elfsborgsbänken. Här diskutera vi nu med vackra ord frågan om att åstadkomma en förbättrad ställning för arbetarne, men vi veta ganska väl att några verkliga åtgärder i det angifna syftet icke kunna ifrågakomma under den närmaste framtiden. Men arbetarfrågan kommer helt säkert förr eller senare åter och då med helt andra, allvarligare anspråk på att upptagas och lösas än nu. Bedröfligt är det då, att ibland de många platser, som finnas här i Kammaren, ingen finnes besatt med en verklig arbetarerepresentant. Jag tror att den första och viktigaste åtgärd, som bör vidtagas för att förbättra arbetarens ställning, höja hans sjelfkänsla och gifva lagstiftningen för arbetarne en fast och praktisk grundval, är den att utvidga rösträtten så, att arbetarne kunna föra sin egen talan vid Sveriges Riksdag.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Jöns Rundbäck: Redan då vi reste till Riksdagen och äfven sedan vi kommo hit, yttrades det allmänt man och man emellan, att vid denna riksdag icke skulle förekomma någon viktig fråga. Emellertid har den ärade motionären — och därför är jag i likhet med den föregående talaren honom tacksam — förelagt Riksdagen ett problem, som efter mitt förmenande förtjenar den största uppmärksamhet, nemligen arbetarefrågan. Det kan väl icke förnekas att, under det man håller loftal öfver den stora utveckling, som våra näringar tagit, och öfver det blomstrande tillstånd i ekonomiskt hänseende, hvori vårt land befinner sig, det likväl går ett sorl af missbelåtenhet genom de djupa lederna, hvilka icke af det beprisade välståndet haft den andel, som de förtjenat. Nu hafva visserligen arbetarne sjelfva, dervid stundom biträde af åtskilliga för deras väl nitälskande personer, sökt att förbättra sin ställning genom hvarjehanda medel, såsom inrättande af sjuk-, spar- och begravningskassor, bildande af arbetare- och konsumtionsföreningar m. m., men allt detta, huru godt och nyttigt det än må vara i och för sig, är dock, efter mitt förmenande, på det hela taget blott palliativ, som icke kunna lösa den stora frågan. Hvad är då orsaken till att denna fråga är så svår att lösa? Utan tvifvel finnas dertill många orsaker, likasom medlen att undanrödja dem äro mångahanda. Men den hufvudsakliga orsaken torde dock ligga icke så mycket i lagstiftningen rörande arbetarne, utan i vår nationalekonomiska lagstiftning. Ty man må huru mycket som helst beprisa densamma, så är det dock otvifvelaktigt, att, oaktadt arbetaren aldrig läst någon nationalekonomi, hans instinkt och sunda förnuft säga honom, att icke

allt är såsom det borde vara, och det är derföre icke heller underligt, om han stundom börjar känna en trängtan till det stora landet på andra sidan oceanen. Han tar sin sista skilling, och om det icke räcker till, söker han på allt sätt att skaffa sig penningar för att kunna komma härifrån. Hvad kan då anledningen vara dertill att folket är så begifvet på att flytta öfver till Amerika? Jo, jag tror att det måste vara, såsom en mycket stor och framstående amerikansk statsman vid namn John Davis sagt om arbetaren der i landet. Han yttrar: »Arbetaren i vårt land, som intet annat kapital eger än de händer Gud gifvit honom, kommer dock med lätthet i besittning af livvets alla oskattbara välgärningar. Flit, sparsamhet, intelligens och ett godt rykte göra honom till en samhällets pelare och ett stöd för regeringen». Jag tror äfven att man om den svenske arbetaren kan säga, att han är flitig och intelligent och har godt rykte om sig. »Det är frukten af hans arbete», fortsätter talaren, »som sätter arbetaren i stånd att utföra allt detta. Men om man afknappar arbetslönerna, så minskar man hans utvägar att vara en nyttig samhällsmedlem». Jag hemställer till herrarne, om man icke vid alla tillfällen, då det varit fråga om löneförhöjning åt embets- och tjenstemän eller om reglering af embetsverk, sagt att för att vederbörande skall kunna åstadkomma ett godt och raskt arbete, måste han vara utan ekonomiska bekymmer. Detta gäller äfven för arbetaren, de äro menniskor de såväl som vi; jag är för resten sjelf en arbetare.

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Deremot säger den nämnde amerikanske statsmannen: »Om vi hålla i med denna metod tills dagspenningen blir så låg som i Irland, så skola vi då hafva ett folk, liknande de eländiga, potatisätande invånarne i detta land. Om arbetaren tvingas att inskränka sina utgifter, emedan hans aflöning minskas, skall han först neka sig sina moraliska beqvämligheter, emedan de äro lättare att undvara än de fysiska. Hans familj erhåller icke mer någon uppfostran, antalet skolor och kyrkor förminskas, och då är det tid att se oss om efter de laster och det förderf, som fabriksväsendets fiender hittills förgäfves hafva sökt. Jag hoppas att aldrig upplefva den dag, då regeringen är så oförnuftig att störta de grundvalar, på hvilka den sjelf hvilar, då vårt folk, förbiseende sin frid och lycka, bortslösar sin stora moraliska kraft på ett experiment med England, för att se, om man icke kan förmå det att köpa några flera bomullsbalor och sälja oss kattun till 1 eller 2 cents billigare pr aln.»

Jag skall äfven be att få åberopa en annan mycket berömd statsman vid namn Myller, som för närvarande är amerikansk senator. Han har beräknat, att af värdet af alla artiklar såsom de gå och gälla i världsmarknaden utgöres $\frac{3}{4}$ eller 75 procent af arbetslönen; och om man således nedsätter värdet af råvaran, hvilken ju alltid betingar sitt pris, så drabbar 75 procent af denna nedsättning arbetaren och ingen annan. Myller meddelar vidare, att han haft ett samtal med en engelsman, som reste i Amerika. Engelsmannen hade dervid yttrat: »jag begriper icke, huru ni vilja betala edra arbetare dubbelt mot hvad de få i andra länder». Härpå svarade amerikanaren: »det göra vi derföre, att vi vilja, att vår arbetare skall få betaldt för sitt arbete; och har arbetaren dubbelt så stor inkomst hos oss som hos er, så kan

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

han också lefva dubbelt så godt, och det önska vi att han skall göra. Derföre se vi icke heller på om vi för våra produkter få betala några öre mer än eljest». Ja, i Amerika är det så väl sörjdt för arbetaren, att, trots den stora emigrationen dit, den duglige arbetaren dock alltid kan få sitt lefvebröd. Och om vi icke vidtaga åtgärder i samma riktning, så anser jag att vi gå en hotande framtid till mötes. Och till bevis härför ber jag att få tillägga några ord. Bevillnings-Utskottet säger i sitt utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om afslutande af ny handels- och sjöfartstraktat med Frankrike, att näst England är Frankrike det land, till hvilket största delen af vår export går. Jag ber dock att deremot få säga, att vi exportera mest till Amerika, att vår export dit i värde öfvergår hela vår öfriga export. Sista året utvandrade från Sverige till Amerika icke mindre än 55,000 personer och kostnaden för hvarje persons resa öfver Atlanten måste uppskattas till ej så obetydligt belopp. De fleste hafva också någon reskassa med sig, och jag vill taga summan så låg som möjligt eller till 250 kronor. Men härtill måste vi ock lägga värdet af hvarje arbetsför emigrants uppfostran och underhåll tills han fyllt 15 år. Detta värde hafva statistici uppskattat till 1,000 dollars eller 3,750 kronor. Och om vi antaga att af dessa 55,000 emigranter i rundt tal 50,000 personer utgöras af raskt arbetsfört folk, det vill säga blomman af den svenska nationen, så uppgår hela värdet af denna vår export till Amerika till den betydande summan 200,000,000 kronor. Hvad säga Herrarne om den saken? Jag tror, att det icke är något att skratta åt! Skulle det icke snarare vara godt att få behålla desse kraftfulle, intelligente och flitige arbetare? Det är åtminstone min uppfattning, Herrarne må derät skratta hur mycket som helst. Och jag tror, att det är nödigt att, då man nu känner till orsaken till detta onda, man ju förr dess bättre söker bot för detsamma, och för detta ändamåls vinnande måste man ju förr dess bättre inslä på en annan väg än den hittills följda.

Skulle det vara möjligt att redan vid innevarande riksdag komma till något resultat i denna viktiga fråga, vore det mig synnerligen kärt, och jag skulle derföre önska, att Kammaren ville återremittera detta betänkande. Grefve Sparre antydde ett förslag till frågas lösning, som han ansåg vara lämpligt; och talaren på kristianstadsbänken har äfven påvisat ett sätt, som efter hans förmenande vore ändamålsenligt. Jag har äfven tagit mig friheten att dels framställa några anmärkningar och dels lemna några upplysningar; och jag tror att det icke skulle skada, om Utskottet finge taga allt detta under ompröfning.

Om jag med afseende på de åsikter jag vågat uttala, skulle anses hafva orätt, så står en sådan konklusion i strid med de åsikter som i detta afseende uttalats inom de stora kulturländerna; och kunna Herrarne vederlägga dessa mina åsikter, så böra Herrarne också åtminstone i någon mån kunna hänma emigrationen. Jag yrkar återremiss.

Herr C. A. Andersson i Malmö: Oaktadt jag är en varm vän till arbetaren och hans höjande såväl i intellektuellt som ekonomiskt afseende, så kan jag dock icke rösta för bifall till motionärens förslag.

Det är nemligen med denna fråga liksom med mången annan: förslaget låter så bra i teorien men är opraktiskt i utförandet. Jag anser mig icke gagna saken genom att stifta för stränga lagar emellan arbetsgifvaren och arbetstagaren. Motionären säger: »Genom att klokt och ändamålsenligt reglera förhållandena emellan arbetsgifvare och arbetstagare, mellan kapitalet och arbetet, befrämjas en sund utveckling, och de socialistiska strömningar, som i andra länder ingifva berättigade farhågor och nödga till stränga lagstiftningsåtgärder, torde derigenom kunna undvikas». Ja, mine Herrar, att ändamålsenligt reglera förhållandena mellan arbetsgifvaren och arbetstagaren är enligt mitt förmenande för den lagstiftande makten ingen lätt sak. Ty det är med arbetaren som med en vanlig handelsvara: ju större tillgång på arbetare, desto mindre betalning, och ju mindre tillgång på arbete, desto större betalning. Vill man främja arbetarens ställning, bör man söka naturliga medel härför. Låt staten t. ex. sörja för att vår arbetarebefolkning får en god skolbildning, att den ordentlige arbetaren erhåller statsanslag för att i främmande land kunna utveckla sina anlag, att våra näringar så omhuldas, att icke våra arbetare nödgas, såsom nu är förhållandet, i utlandet söka en tarflig utkomst, som de icke i gamla Sverige kunnat erhålla. Med andra ord: gif arbetaren bröd, så tror jag ej de inre slitningarne skola bli så stora!

På samma gång jag tackar den ärade motionären för hans varma nit om förbättrandet af arbetarens ställning, på samma gång måste jag beklaga, att jag icke kan gilla *sättet* han föreslagit för att vinna målet. Jag nödgas därför, ehuru högst ogerna, rösta för bifall till Utskottets förslag, i förhoppning att motionären en kommande riksdag framlägger ett mera praktiskt förslag, som af Utskott och Kammarerna kan antagas.

Herr Axell: Herr Talman! Sedan nu Utskottet haft föreliggande motion till behandling under flere veckor, utan att lyckas finna någon lösning, och sedan en stor nationalekonom på elfsborgsbänken, en stor arbetsgifvare på östgötabänken och en stor sig kallande »arbetare» på bohuslänsbänken haft ordet i frågan, utan att, såsom det tyckes mig, hafva kunnat klargöra vare sig deras egen eller Kammarernas uppfattning i saken, så torde herrarne icke begära af mig, att jag skall kunna lemna något väsentligt bidrag till frågans lösning. Oaktadt jag har den varmaste sympati för saken och oaktadt jag föreställer mig, att det dock en gång skall lyckas att äfven på lagstiftningsvägen nå något bättre än som nu existerar, så är jag likväl för tillfället likasom så många andra talare förhindrad att göra något positivt och bättre yrkande än hvad Utskottet här har gjort. Men det har varit några saker, som under diskussionen blifvit berörda, som jag får be Kammarerna om ursäkt att jag med ett par ord besvarar. Det vill då först förefalla mig som om, ehuru jag icke på minsta vis betviflar det sanna och varma intresse, som de tre talarne lagt i dagen för arbetarens bästa, deras anföranden dock mera gifve anledning till att tro, att en revanche efter ett nyss lidet nederlag vore, om icke hufvudsaken, dock en icke oväsentlig bisak. Desse herrar hafva väl

*Om åtgärder
för förbättrandet
af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

ock förmodat, att vi på andra sidan i glädjen öfver den vunna segern skulle vara okänslige för de hugg, som rigtas mot oss, och det är icke heller min mening att utförligt besvara dem. Men jag kan icke underlåta anmärka att vissa uttalanden, t. ex. af den ärade talaren på elfsborgsbänken, föga hålla streck, såsom då han yttrade att här hafva vi samma fråga om frihandel eller protektionism; här är också fråga om laissez-aller-systemet eller statens ingripande; här stå vi protektionister på ena sidan, som vilja skydda allt, framför allt arbetaren, och I, frihandlare, Manchesterskolans venstermän, som icke viljen göra något för arbetaren! Jag ber att få protestera mot en sådan uppfattning. Enligt min åsigt är frihandelssystemet det som bäst skyddar, och protektionismen det, som mest motverkar arbetarens intresse. I afseende på hvad den siste ärade talaren yttrade derom att det varit skyddstullsystemet, som dragit våra arbetare öfver till Amerika, emedan de längta att fannas i protektionismens moderliga sköte, så vill jag påstå, att detta icke är fullkomligt sant. Arbetarne drages hän af helt andra anledningar, och jag vågar betvifla, att ens någon af dem, när han reser, vet om der råder protektionism eller frihandel. Angående denna sak vill jag äfven säga något, som väl torde uppväcka denne talares stora förvåning, nemligen att vi knappt nog hafva något så stort frihandels-samhälle som Amerika. Det är nemligen en kontinent större än alla Europas stater, och mellan de skilda staterna å denna kontinent är fullkomlig frihandel rådande. Om vi europeer kunde åstadkomma det-samma, och den ärade talaren sedermera skulle vilja att vi skulle skydda oss genom tullar på varor från andra kontinenter, medan deremot det trängre skyddet de europeiska staterna emellan borttoges, skulle jag i glädje öfver europeisk frihandel ingå på transatlantisk protektionism.

Atskilligt annat har inblandats i diskussionen, till och med frågan om kostnadsfri undervisning. Då, såsom herrarne antagligen veta, jag i den frågan står på deras sida, som vilja, att denna sak likasom hvarje annan bör betalas med det pris, som den kan vara värd, får jag inlägga en vördsam gensaga mot den ärade talaren, och vill för min del påstå, att den saken, huruvida undervisningen vid våra elementarläroverk är fri eller betalas, kommer att bra litet inverka på den svenske arbetarens ställning.

Jag har såsom flere föregående talare intet yrkande att göra, och jag vågar knappast i likhet med dem hoppas, att den ärade motionären till nästa Riksdag skall framkomma med ett förslag, som har bättre utsigt till framgång. Här föreliggande ärende är ovilkorligen alltför litet genomtänkt, men det uppslag motionären gjort kan otvifvelaktigt medföra så mycken nytta, att den rigtat landets och Kammarrens uppmärksamhet på denna fråga, som jag måste räkna bland de viktigaste som kunna föreläggas Riksdagen till behandling.

Grefve Sparre: Jag kunde nog tro, att den lilla godmodiga framställning, jag gjorde, skulle gifva anledning till svar; men att detta skulle blifva något sådant, som den siste talaren tillkännagaf, eller att mitt och ett par följande talares yttranden skulle vara en revanche för ett lidet nederlag, det kan jag verkligen icke fatta. Här tala vi om

åtgärder för befrämjande af arbetarens bästa, och det skulle vara en revanche för ett lidet nederlag! Var så god och förklara mig den tankegången. Jag fattar den icke, lika litet som jag fattar, huru det är möjligt att yttra, såsom den siste talaren gjorde, att Amerika skulle vara ett frihandlande land, då der är genomfördt det värsta protektionistiska och prohibitistiska system vi känna. Kanske den omständigheten, att det lyckades den siste talaren här om dagen att framkomma med satsen, som voro mer eller mindre absurda, gör, att han tror sig också nu ostraffadt kunna komma med den absurditeten, att Amerika är ett frihandlande land. Detta är dock nästan väl mycket för att ej kräfva en gensaga; den revanchen må han tillåta mig.

Jag hade mycket väl föreställt mig att i en så onekligen svårlost fråga som denna, hvilket förslag man än komme fram med, skulle möta motstånd, synnerligen från deras sida, som hafva de obotfärdiges förhinder och ingenting vilja göra, och otvifvelaktigt finnas många sådana. Men just därför ansåg jag mig böra begränsa mitt förslag så mycket som möjligt och hålla mig vid något som finnes. Den ärade ordföranden i Utskottet har framställt anmärkning deremot, att jag sammanbundit frågan med fattigvårdsförordningen, hvarmed arbetarefrågan icke hade något att göra. Ja, detta är något alldeles tillfälligt, därför att jag sett, att, när man vill söka åstadkomma något, måste man anknyta det med något, som redan finnes. Då således fattigvårdsförordningen innehåller anvisning för fattigvårdsstyrelserna att verka för inrättande af sjuk- och nödkassor för arbetarebefolkningen, trodde jag att, för att undvika de obotfärdiges förhinder, det vore lämpligare att knyta mitt förslag till en lag, som redan finnes, än att komma med något nytt. Ty hvad nytt jag än kommit med, hade det naturligtvis mött motstånd.

Nu har man mot det af mig framlagda förslaget gjort åtskilliga anmärkningar. Somliga hafva sagt, att en förändring bör ske på lagstiftningens väg. Jag vill, såsom jag redan i mitt förra yttrande nämnde, icke bestrida, att så kan ske. För närvarande sakna vi sjelfva i verket lagbestämmelser om förhållandena mellan arbetsgifvare och arbetstagare. I 1734 års lag fans ett särskilt kapitel om legohjon, därför att då var arbetaren i allmänhet tjenstehjon eller i arbetsgifvarens bröd. Nu är detta förändradt, och jag antager, att Lagberedningen, då den kommer dit, skall vidröra äfven den saken. Detta till svar åt talaren på kristianstadsbänken, som ansåg det icke omöjligt att erhålla lagbestämmelser i detta fall. Äfven jag tror att så kan ske, men jag tror att det icke är lämpligt att Riksdagen nu ingår till Kongl. Maj:t med några i allmänna ordalag uttryckta önskingar i den vägen, ty det vore förenadt med alltför stora svårigheter för regeringen att i anledning häraf vidtaga någon åtgärd. Deri gifver jag Utskottet fullkomligt rätt. Om lagstiftning i denna rigtning är det således icke lämpligt att här tala, utan bättre att öfverlemnna detta till Lagberedningen. Deremot kan det väl icke nekas, att det minsta man kan begära är ett försök att åstadkomma nödhjelpskassor och försäkringar mot olycksfall, hvarom jag förut talat. Talaren på kristianstadsbänken har härpå svarat, att sådant bör öfverlemnas åt den enskilda omtanken. Ja, mine Herrar, precis så resonerade man förut om fattigvården; den skulle vara före-

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)

mål för den enskilda omtanken. Jag tviflar heller icke, att mångenstädes genom enskildes bemödanden sådana åtgärder vidtagas, men de, som äro tillräckligt företagsamma i det fallet, se sig nog till godo på ett eller annat sätt. Här åter är det fråga om att ålägga arbetsgifvare och arbetstagare att hvar och en i mån af tillgång bidra till en sparkassa för framtiden. Vi hafva i det afseendet, mine Herrar, ett exempel i senare tider, som visat sig vara mycket godt, och det är den skyldighet, som hvarje rotehållare har, hvilket nog de af herrarne veta, som likasom jag äro rotehållare, att vid antagande af soldat afsätta 5 å 10 kronor till en sparpennning. Det har visat sig verka mycket godt. Nu säger man, att man bör öfverlemnna detta åt den enskilde. Jag är säker på, att om man i det fall, jag nyss nämnde, öfverlemnade åt den enskilde att göra besparingar, skulle icke 50 soldater i hela riket gjort några sådana. Nu är soldaten tvungen dertill och är i allmänhet nöjd dermed. Jag tror att lagstiftningen kan, anknyttande sig till ifrågavarande paragraf i fattigvårdsförordningen, ålägga arbetsgifvare att i viss mån bidra till sina arbetstages underhåll, då desse blifva oförmögna till arbete. Man borde äfven kunna ålägga arbetsgifvare och arbetstagare att i viss mån bidra till olycksfallsanstalter, och jag tror att, likaväl som fattigvården en gång varit öfverlemnad åt den enskilda välgörenheten, men slutligen blifvit ett kommunalbestyr, man äfven bör kunna göra denna omtanke för arbetarnes underhåll vid inträffande sjukdom eller olycksfall till en kommunens angelägenhet.

En talare på malmöbänken sade, att det icke är på detta sätt utan genom naturliga medel, som man skall hjälpa arbetaren och först och främst genom skolbildning. Ja, vi söka ju göra allt hvad vi kunna för skolbildningen och äfven utbilda arbetarens slöjdskicklighet, och detta är ju sålunda att hänvisa till något, som i högst väsentlig mån redan är försökt och anlitadt. Vidare säges det, att man skall omhulda arbetaren. Men huru skall man väl kunna omhulda honom bättre än genom att skydda hans arbete och hålla honom så vidt möjligt är skadeslös för följderna af inträffade olycksfall. Det är just det jag begärt. Han säger äfven: man skall gifva arbetaren bröd; men det tror jag dock icke man kan komma ut med. Man har slutligen sagt att man har sympatier för saken, och det är nog bra det, men här är det frågan om att *göra* någonting. Utskottet har fullkomligt rätt, när det säger: »innan statsmakterna kunna i anledning häraf vidtaga några för samhället i dess helhet gagnande åtgärder, torde frågan bland dem, som densamma i första rummet berör, arbetsgifvare och arbetstagare, böra blifva fullständigare utredd och diskuterad, än hvad som hittills varit fallet». Jag har därför ansett lämpligt, att man genom en så beskaffad statistisk undersökning utreder frågan, för att finna reda på, huru många de behöfvande äro, och i allmänhet huru stort belopp den ene eller andre skulle kunna gifva för att åstadkomma de ifrågasatta olycksfallsförsäkringarna. Om nu det förslag, jag här utan anspråk framställt, icke kan fullständigt godkännas, har jag icke någonting emot att återremittera ärendet, på det Utskottet må ånyo taga saken i öfvervägande, hvilket ju aldrig bör kunna skada. Jag tror tvärtom, att detta skulle vinna mera sympati, än att hänvisa motionären till att utarbete ett bättre förslag till en annan gång, ty detta kommer nog att röna

samma öde som det nu föreliggande. Jag afstår från mitt förra yrkande och förenar mig med dem, som yrka återremiss.

*Om åtgärder
för förbättran-
de af arbetarens
ställning.
(Forts.)*

Herr Granlund: Jag skall icke vara mångordig. Jag anser mig blott vara skyldig svara den ärade representanten från Sundsvall på hvad han yttrade med anledning af min förklaring, att jag ansåge det icke vara lämpligt att borttaga den fria undervisningen vid våra elementarläroverk, hvilken fråga nu hvilar på Riksdagens bord. Jag får säga, att jag aldrig hört sådana påståenden, som han gjorde. Han yttrade nemligen, att den fria undervisningen skulle hafva bra liten inverkan på arbetarnes ställning. Kan verkligen någon vara af den åsigt, att upplysning skulle hafva en liten inverkan på arbetarnes ställning? Är det icke just upplysning, som arbetarne sjelfve vid alla tillfällen begära och anse för en hufvudsak, och såsom det der är bäst egnadt att upphjelpa deras ställning? Kan man då komma och säga, att den fria undervisningen icke har någon inverkan till arbetarens fördel? Jag kan möjligen sätta mig in i hans tankegång, han menar väl att arbetarne icke hafva nytta af *den* undervisning, som bibringas i våra *elementarskolor*. Jo, mången arbetare har haft en sådan undervisning att tacka för det han kommit fram i världen, som man brukar säga, och det vore icke rätt att främtaga den obemedlade arbetaren möjligheten att komma i åtnjutande af denna undervisning för sina barn. Jag vågar försäkra den ärade talaren, att den fria undervisningen haft och fortfarande har en ganska stor inverkan äfven på arbetarens ställning.

Öfverläggningen var slutad. Efter det propositioner gifvits å såväl bifall som återremiss, biföll Kammarkollegii Utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs och lades till handlingarne Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 2, angående fullbordad granskning af de i Statsrådet förda protokoll.

§ 3.

Till afgörande förekom Stats-Utskottets Utlåtande N:o 30, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående försäljning af åtskilliga kronans egendomar.

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.*

Kongl. Maj:t hade i sin berörda nådiga proposition (N:o 19) föreslagit Riksdagen att, utan rubbning i förut fattade beslut rörande försäljning af hemman och lägenheter, hvilkas årliga arrende icke öfverstege 200 kronor, medgifva:

att vid inträffande arrendeledighet af sådana kronan tillhöriga, under Kammarkollegii förvaltning befintliga och för statsverkets räkning utarrenderade egendomar, för hvilka årliga arrendeafgiften vore högre än 200 kronor, men icke öfverstege 500 kronor, det måtte bero af Kongl. Maj:t att, efter pröfning af omständigheterna i hvarje sär-

Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)

skildt fall, förordna, huruvida egendomen fortfarande borde för kronan bibehållas eller till större eller mindre del försäljas;

att på enahanda sätt måtte förfaras äfven i afseende å dylika, i de norrländska länen belägna egendomar, för hvilka årliga arrendet öfverstege 500 kronor;

att, der Kongl. Maj:t pröfvade försäljning böra ega rum, densamma måtte ske i den ordning och under de vilkor, som gälde för försäljningen af mindre hemman och lägenheter, med iakttagande derjemte af de särskilda bestämmelser Kongl. Maj:t kunde finna lämpligt att, vare sig i allmänhet eller i vissa fall, för försäljningen meddela;

samt att de genom den nu föreslagna försäljningen inflytande medlen måtte, intill dess annorlunda kunde af Kongl. Maj:t och Riksdagen beslutas, öfverlemnas till Riksgäldskontoret, för att genom uppköp af obligationer eller på annat sätt användas till afbetalning å statens för jernvägsbyggnader upptagna lån.

Utskottet hade hemställt, att hvad Kongl. Maj:t i förevarande hänseende föreslagit måtte vinna Riksdagens bifall.

Efter föredragning af detta Utåtande, vid hvilket reservationer voro fogade af Grefve *G. Sparre*, af Herr *R. Montgomery-Cederhielm*, med hvilken Herrar *F. F. Carlson*, *R. Törneblad* och *J. Widén* instämt, af Herr *L. Nordenfelt*, af Herrar Grefve *C. Beck-Friis*, *K. O. Ljungqvist* och Friherre *R. von Kræmer*, af Herr *O. Evers* samt af Grefve *K. Posse*, anförde

Friherre Leijonhufvud: Jag ber endast att få till Kammarens protokoll antecknadt, att jag på de skäl, som blifvit anförda i Första Kammaren, kommer att yrka afslag på betänkandet.

Herr *von der Lancken* instämde med Friherre Leijonhufvud.

Herr Helander: Äfven åberopande afgifne anföranden i Medkammaren, skall jag be att få instämma i Friherre Leijonhufvuds yrkande.

Herr Nils Petersson: På de skäl Utskottet anført, anhåller jag om bifall till dess förslag.

Herr Abr. Rundbäck: Jag skall be att få framställa samma yrkande som Herr Friherre Leijonhufvud, men anhåller också att något få motivera det.

Jag får säga, att jag finner detta förslag för närvarande för tidigt för att icke säga i otid framkommet. Först och främst förvånar det mig att det framlagts så kort efter det båda Kamrarne upprepade gånger afslagit dylika förslag, och för det andra förefaller det mig högst besynnerligt att det framkommit just nu, när det är fråga om att vid denna riksdag ordna förvaltningen af kronans domäner. I statsrådsprotokollet anföres visserligen detta såsom skäl för framställningen, emedan man vill begränsa sferen af domämförvaltningens ar-

bete; men jag tycker att, när man skall organisera ett embetsverk, man icke borde börja med att taga en del arbete från detta embetsverk och blott tänka på att göra besväret så lätt som möjligt. Om jag läser den kungl. propositionen om denna domänförvaltning, så skall jag finna, att Kongl. Maj:t föreslagit först en centralstyrelse med fjorton embets- och tjänstemän förutom åtskilliga extraordinarie och så en lokalförvaltning, som till en början kommer att kosta omkring 90,000 kronor. För denna lokalförvaltning skall användas dels en mängd fasta domänintendenter och dels andra intendenter för en yttre tillsyn af domänerna. Intendenternas aflöning är i olika klasser upptagen till 3-, 4-, 5- och 6,000 kronor, och gifver man dem så hög aflöning som i de högsta löneklasserna, till hvilken aflöning till exempel en lektor aldrig kan komma, så räknar man också på att de skola hafva något arbete. Men innan man vet, huruvida tjänstemännen skola hinna med arbetet eller ej, skyndar man att sälja bort tusentals domäner för att tjänstemännen skola hafva det så mycket bekvämare. Är detta rim och reson? Nog tycker jag att regeringen kunnat vänta med denna framställning, tills man fått höra den sakkunniga myndigheten, domänförvaltningen, afgifva yttrande i frågan.

Vidare har det i statsrådsprotokollet anförts såsom skäl för förslaget — och hvad som der anföres har Utskottet blott afskrifvit — att man bör sälja dessa små egendomar för att derigenom domänförvaltningen skall kunna egnas så mycket mer vård åt de större. Jag ber er, mine Herrar, tänka på och säga hvad denna fras innebär. Icke kan meningen vara den att domänförvaltningen skall vara skyldig att på hvarje arrendators requisition skicka till honom intendent och ingenjör för att gå honom till handa med råd hur han skall sköta och häfda sitt hemman, och ännu mindre kan domänstyrelsen hafva rättighet att blanda sig i arrendatorns enskilda hushållning och gifva föreskrifter som strida mot hans åsikter och brukningsmetoder. Allt det der synes mig endast besticka sig till vissa förbehåll och vilkor, som man föreskrifver i kontraktet; men är kontraktet en gång fastställt, så föreställer jag mig att domänförvaltningen skall hafva lika litet att göra och lika litet att säga vid de större som vid de mindre egendomarne.

Vidare vill jag anmärka att regeringen alls icke begränsat försäljningen till de små egendomarne. Regeringen har föreslagit att alla domäner, som i närvarande stund icke gifva mer än 500 kronor i årligt arrende, skola försäljas. Men vi kunna vara förvissade om, att flertalet af dessa snärre egendomar, när de framdeles komma att utarrenderas, skola gifva vida större, ja kanske dubbelt eller flerdubbelt så stort arrende, ty på de sista tjugåren hafva många hemman dels genom lättare kommunikationer, dels genom urtappningar och afdikningar och dels genom odlingar blifvit kanske mer än dubbelt så mycket värda som förut. Jag anser också, att detta skäl är ett bland de viktigaste, man kan anföra mot det föreliggande förslaget, helst såväl Kammarkollegium som de fleste myndigheter varit i afseende å försäljningens begränsning af olika tanke med Kongl. Maj:t.

Vidare vill jag säga, att det der skälet, som man framför andra anför till stöd för den ifrågasatta försäljningen, nemligen att staten

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

skulle göra en så stor finansiell vinst på affären, det behöfva vi allt tänka på, innan vi taga det för godt. Visserligen kan med skäl sägas, att det i allmänhet skall slå sig bättre ut att försälja en egendom än att utarrendera den, men emellanåt händer dock, att egendomar gifva i arrende lika mycket som köpeskillingen för desamma skulle lemna i ränta. Vidare veta vi, att egendomar stiga i värde, under det penningen sjunker, och om vi därför vänta med genomförande af detta förslag ännu en 20 år eller blott en arrendeperiod, tror jag, att staten skulle derpå göra vida större vinst, än om egendomarne nu försäljas. Tänka vi oss t. ex. att vi för 20 år sedan sålt dessa egendomar, skulle vi säkerligen nu hafva ångrat det och, sälja vi dem nu, skola vi likaså ångra det om 20 år härefter. Jag vill med afseende härå påminna om, huru det i början af 1820-talet agiterades mycket för en försäljning af statens skogar, just ur finansiell synpunkt. Detta förslag afböjdes likväl, tack vare förnämligast den store nationalekonomen och patrioten Agardhs mellankomst. Hade man emellertid då försålt dessa skogar, hemställer jag, huru vi nu skulle bedömt våra dåvarande företrädare; men med samma dom, som vi dömdo dem, skulle också vi sjelfva blifva fällda, om vi nu antoge det föreliggande förslaget, ty äfven vi stå under framtidens dom.

Hvad derefter angår användningen af köpeskillingarne för de egendomar, som skulle försäljas, så får jag säga, att det sätt, hvarpå vi hittills använt dylika köpeskillingar, icke varit synnerligen praktiskt. Vi hafva låtit försälja egendomar, som gifvit en icke så ringa afkastning och i stället inköpt kala hedar för att der plantera skog, och sedan vi nu planterat denna skog och i 80, 90 å 100 år värdat den genom dyra skogstjenstemän, som blifvit satta att öfva tillsyn öfver skogen, tror jag, att hvarje träd kommer att blifva bra nog kostsamt, och att den vinst, vi deraf kunna draga, blir ur finansiell synpunkt den sämsta möjliga. Härom är nu emellertid icke fråga, utau i stället är föreslaget nedlägga köpeskillingen i jernvägar, för att med försäljning af en fastighet göra en annan mera gravationsfri. Detta låter visserligen bra, men jag tror att saken i verkligheten icke kommer att gestalta sig fullt så fördelaktigt, hvilket Herrarne kunna inhemta vid genomläsning af Grefve Posses reservation, som är Utskottets betänkande bifogad. Ett förfaringsätt sådant som det här ifrågasatta, föreställer jag mig snarare vara att förlikna med en egendomsherre, som försäljer sina ströhemman, för att betala sina skulder. Men när han väl afyttrat desse sina ströhemman, fortsätter han med sitt skuldsättningssystem och är inom kort än värre skuldsatt än förut. Om jag hade någon garanti därför, att sedan vi en gång nedlagt dessa köpeskillingsbelopp i betalande af jernvägsskuld, vi icke komma att göra nya upplåningar till jernvägar, utan nöjde oss med att utsträcka vårt jernvägsnät endast i proportion till öfverskotten i statskassan, skulle jag kunna vara med om denna försäljning. Men jag är viss om att en sådan försäljning endast skulle innebära ett fyllande af ett litet hål för tillfället, och att vi om tio år skulle hafva vår jernvägsskuld större än den nu är. Jag upprepar det: vore det så, att jag hade full garanti därför, att vi icke skuldsatte oss ytterligare — om denna Riksdag kunde i sammanhang med denna fråga besluta, att vi icke skulle vidare

skuldsätta oss i och för jernvägsbyggande — då skulle jag vara med om att sälja icke blott de små, utan äfven de stora domänerna, helst vi derigenom skulle undslippa de ganska dryga utgifterna till skogsstaten och domänförvaltningen. Men man har alls icke tänkt på att indraga en enda tjänsteman eller en enda lön, utan endast på att minska arbetet för tjänstemännen genom att befria dem från omsorger om dessa 1,000 hemman, som hittills blifvit skötta med en vida mindre personal än för framtiden är ifrågasatt. Går man så tillväga att man, utan att göra indragningar på något håll, endast säljer sina tillgångar, synes man mig följa slösarens föredöme, att fortsätta sin misshushållning och, under det han säljer sina egendomar, hoga skuld på skuld.

Jag kan sålunda icke finna de skäl fullgiltiga, som här blifvit anförda för en försäljning af dessa egendomar, och då vi framförallt icke hafva behof af att nu afyttra dem, anser jag, att vi alltför väl kunna uppskjuta denna åtgärd ännu minst 20 år. Då skola vi säkert skörda långt större vinst af en dylik försäljning än vi nu skulle göra. I denna Kammare, der jag nu tycker mig finna opinionen så allmän för saken, afslogs dock för icke längesedan en framställning i samma syfte. Jag tror, att sådant skedde på goda grunder och att skälen icke heller nu äro bättre, hvarföre jag yrkar afslag å Utskottets hemställan.

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

Herr O. B. Olsson: Vid riksdagarne 1874 och 1879 beslöts, att alla de statens hemman och lägenheter, för hvilka årliga arrendeafgiften icke öfversteg 200 kronor, skulle försäljas. Det har nu visat sig, att staten till den 19 Oktober nästlidet år af dessa egendomar försålt 95 stycken. Dessa 95 egendomar hafva gifvit staten en köpesumma af 600,280 kronor, under det att deras taxeringsvärde uppgick till endast 243,984 kronor, hvadan dessa egendomar i köpeskillning öfver taxeringsvärdet gifvit 356,296 kronor eller 150 procent mera än det belopp, hvartill de uppskattats. Arrendeafgiften för samma egendomar har gifvit staten en inkomst af 8,792 kronor, då deremot endast 4 procents ränta på köpeskillingen 600,280 kronor gifver en summa af ungefär 24,000 kronor eller nära 3 gånger så stor inkomst staten förut haft af dessa egendomar. Nu har visserligen Kammarkollegium i sitt utlåtande i denna fråga sagt — på samma gång det erkänt och tillstyrkt den nu ifrågasatta försäljningen samt relaterar resultatet af de redan skedda försäljningarne — att man icke kan bedöma egendomarnes värde och afkastning efter den arrendesumma, de hittills gifvit, hvilket enligt min tanke är fullkomligt riktigt. Kammarkollegium har derjemte upplyst, att de egendomar, som sedan år 1878 utarrenderats, gifvit i medeltal 42,6 procents högre arrendesumma, än de förut utarrenderade. Om man då antager, att de redan sålda egendomarne skulle gifvit 42,6 procent högre arrende, än de förut i verkligheten gjort, skulle de hafva lemnat staten en inkomst af omkring 12,500 kronor årligen. Nu bör man icke glömma bort att räntan, efter 4 procent, på försäkringssumman 600,280 kronor, gifver staten en inkomst af 24,000 kronor årligen. Om man då från denna summa drager den nyssnämnda högre arrendeinkomsten af 12,500 kronor, som genom 42,6 procents förhöjning af förutvarande arrendesumma skulle blifva statens inkomst, om dessa försålda egendomar i stället utarrenderats, så återstår en ren behåll-

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

ning för statsverket af 11,500 kronor årligen. Jag har gjort några beräkningar i detta hänseende och bland annat sökt att kapitalisera dessa 11,500 kronor årligen under en arrendeperiod, eller 20 år, och jag har då genom att lägga ränta på ränta fått en summa af 342,572 kronor 90 öre. Detta dock endast beräknadt efter 4 procents ränta. Men om man tager i betraktande, att staten i allmänhet icke har sina lån till 4 procent — ty man kan väl antaga att genom kapitalrabatter, provisioner och andra utgifter för lånens erhållande de upplånta penningarne stå staten till nära fem procent — och sålunda beräknar 5 procent ränta på desse 11,500 kronor, ställer sig saken ännu fördelaktigare för statsverket. Jag har också sökt göra denna beräkning och jag har då funnit, att statens förtjenst på de försälda egendomarne utgör 462,567 kronor under en arrendeperiod, eller 20 år. Denna summa är således en ren behållning, äfven med iakttagande af 42,6 procents förhöjning af arrendesumman, såsom Kammarkollegium ansett kunna beräknas, om egendomarne fortfarande skulle hafva utarrenderats. Under sådana förhållanden lär man svårigen, såsom den siste talaren gjorde, kunna säga, att staten, ifall dessa egendomar icke försålts, gjort en lika god affär, ty arrendesumman skulle nu uppgå till lika mycket som räntan på köpeskillingen. Den vinst, som staten genom dessa egendomars försäljning gjort, uppgår, såsom jag sökt visa, till 110 procent efter 4 procent beräkning, men till 137 procent efter 5 procent beräkning efter 20 års förlopp.

Det är icke tänkbart att egendomarne på 20 år skulle stiga till detta belopp. Åtminstone vågar jag tvifva derpå. Om nu härtill kommer, att dessa sålda egendomars förvaltningskostnad skulle blifvit ganska betydlig, då man tager i beräkning först och främst uppskattning, syner, besigtningar m. m., hvilka gå till ganska betydliga summor och tynga proportionsvis betydligt hårdare på de smärre egendomarnes afkastning än på de större, så blifver statens vinst ännu större genom den skedda försäljningen. Härtill kommer ytterligare att den domänförvaltning eller styrelse, som kan få med dessa hemmans förvaltning att skaffa, blir betydligt kostsammare ju flere dylika små egendomar som stå under dess vård, äfvensom att denna styrelse kan egna mera tid och omtanka åt de större och värderikare egendomarnes vård och skötsel. Det är väl utom allt tvifvel, att, om dessa egendomar säljas och få sina sjelfständiga egare, dessa egare måste vara bättre i tillfälle att kunna med hopp om ersättning nedlägga arbete och kostnader på egendomens förbättring genom större och kostbarare odlingar, vattenafledningar, grunddikning samt uppförande af byggnader m. m. än hvad en arrendator kan hafva. Den förra kan med desto större skäl göra det helst som han befinner sig i en tryggad besittning af egendomen, då den senare deremot icke är säker för längre tid, än den, under hvilken han arrenderat egendomen.

De flesta af herrarne, åtminstone de, som äro från min hemort, känna tvifvelsutän till, att de boställen, som äro belägna i skogstrakter, hafva i allmänhet en stor areal. Arrendatorerna till sådana boställen antaga vanligtvis många torpare för att göra sig så stora inkomster som möjligt af sina arrenden. Dessa torpare åläggas vanligen allt för hårda vilkor, bestämda antingen i arbete eller penningar, stundom båda

delarne, hvaraf följer att dessa torpare, genom sina tunga onera och hårda villkor, icke kunna fullgöra sina kontrakt, utan måste lemna sina torp och falla i de flesta fall kommunens fattigvård till last. En sjelfständig egare har deremot naturligtvis alltid i ögonsigte att icke ålägga sina torpare för tunga onera, ty han vet nog att en fattigvårdstunga kommer äfven att trycka antingen honom eller hans rättsinnehafvare, då deremot en arrendator icke har samma beräkningsgrund, emedan han under arrendetiden endast har till ögonmärke att draga den största möjliga reventy af sitt arrende.

Antalet af de hemman eller boställen, som enligt den Kongl. propositionen äro föreslagna att säljas, eller sådana som i årligt arrende gifva minst 200 och högst 500 kronor, är 951 stycken. Taxeringsvärdet å dessa fastigheter uppgår till 8,324,740 kronor. Detta kan visserligen vara en stor summa för dem, som hysa betänkligheter mot dessas försäljning, men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att denna summa, åtminstone hvad värdet beträffar, är ganska liten i jemförelse med de redan bortarrenderade statens egendomar, hvilka representera ett värde som uppgår till 100 millioner kronor.

Jag har ofta hört den tanken uttalas, att om de nu föreslagna 951 egendomarne skulle försälas, detta skulle verka tryckande på egendomspriset. Detta bör likväl icke blifva förhållandet. Kammarkollegium har äfven i detta fall lemnat oss en god ledning för vårt omdöme. Dessa egendomar skulle under en arrendeperiod af 20 år försälas i samma mån som arrendet för desamma utginge. Det har visat sig att medeltalet af de årligen för hela riket till försäljning ifrågakommande egendomarne, med inberäknande jemväl af osälda lägenheter med arrende icke öfverstigande 200 kronor, icke komme att uppgå till högre antal än 79, samt att, förutom under året 1891, då till försäljning skulle kunna ifrågakomma 157 fastigheter, deribland dock 50 sådana som särskilda egendomar upptagna lotter i Upsala hofstalläng, högsta antalet egendomar, som något år skulle kunna utbjudas, komme att utgöra 111 stycken.

Om man gör en beräkning efter det nämnda medeltalet egendomar, 79 stycken, som årligen komma att säljas, och fördelar detta på de 18 län hvari dessa egendomar äro belägna, så gör det per år och län $4\frac{7}{18}$ stycken och under år 1891, då 111 stycken egendomar kunna utbjudas, gör detta per län $6\frac{1}{6}$ stycken egendomar. Under sådana förhållanden kan icke med skäl sägas att den ifrågavarande försäljningen skall verka nedtryckning på egendomspriserna hvarken i enskilda fall eller i allmänhet.

Jag är i tillfälle kunna meddela, huru andra länder tillvägagått i detta fall. Spanien, Italien och Frankrike hafva redan sålt sina flesta jordbruksdomäner; och det har visat sig, att dessa stater af den för jordbruksdomänerna erhållna köpeskillingen fått ända till 17 gånger större inkomst än de före försäljningen haft af fastigheterna. Endast Frankrike försålde under en ganska kort period jordbruksdomäner för icke mindre än $4\frac{1}{2}$ milliarder. Vi svenskar äro ju vanligen böjda för att följa exempel från utlandet, och då exemplet utifrån är godt i detta fall, tror jag, att det bör följas af oss, och att vi deraf kunna hafva en ledning för vårt bedömande af denna fråga. Tyskland är numera

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.*
(Forts.)

det enda land som har kvar något större antal jordbruksdomäner, men eget nog har äfven detta land under senare tiden börjat sälja dem. Tyskland har troligtvis, då det sett, hvilka fördelar dess grannländer vunnit genom den derstädes skedda försäljningen af statsdomäner, äfven kommit på tanken att sälja sina. Hvilken bevekelsegrunden till Tysklands beslut varit, vet jag emellertid icke säkert, men ett faktum är, att försäljning derstädes egt rum.

Jag skall icke vidare upptaga Kammarens tid utan sluta med yrkande på bifall till Utskottets förslag.

Häruti förenade sig Herr *H. Johnsson*.

Grefve Björnstjerna: Jag skall be att med några ord få besvara den siste talarens anförande.

Lika med honom finner jag, att den år 1874 beslutade försäljningen af statsdomäner var ganska välbetänkt. Riksdagen beslöt då att göra sig af med de minsta egendomarna eller sådana, som voro allt för obetydliga att bibehållas, men de inflytande köpeskillingarne skulle användas till inköp af annan mark, antingen skogbärande eller sådan, som vore lämplig till skogskultur. Genom tillämpning af 1874 års beslut minskar man således icke statens fasta förmögenhet; tvärtom, ty, i olikhet med en föregående talare, anser jag att uppdragande af skog på nu öde trakter måste i framtiden medföra stor ekonomisk vinst jemte det att det betydligt förbättrar fosterlandets jord. I sjelfva Skåne finnas stora trakter, som behöfva på sådant sätt upphjelpas. I trakten mellan Hessleholm och Klippan liksom på Hallands ås finnas stora sträckor ljungtäckta ödemarker, som nu kunna köpas för så godt som ingenting, men hvarå skog kan uppdragas, som sedan skall sätta ett sådant värde på denna mark, att de af den siste talaren gjorda uträkningar i jemförelse dermed blifva betydelselösa. Huru nu de efter 1874 års beslut infutna köpeskillingarne användts, känner jag icke, men afsigten med dem var dock en helt annan än den, som här är i fråga. Den siste ärade talaren påstod visserligen att den nu ifrågasatta försäljningen vore blott en småsak, det vore nemligen allenast fråga om att sälja jord till ett värde af åtta millioner kronor, hvilket, då staten egde sådan till ett värde af ett hundra millioner, vore en småsak. Men, mine Herrar, jag finner att åtta procent af det hela icke är någon småsak. Detta oaktadt erkänner jag att om i förslaget ingått den bestämmelsen, att köpeskillingarne för nu ifrågavarande egendomar skulle användts på samma sätt, som beslutades 1874 för de då försålda, skulle jag icke haft något att deremot invända. Men något sådant är nu icke ifrågasatt och hvad jag för min del anser vara för framtiden allt för farligt är just den förminskning af statens fasta förmögenhet, som skulle blifva en följd af ett godkännande af detta förslag. Jag tillåter mig påminna derom, att denna min åsigt delats af denna Kammare alla de gånger, frågan förut varit före.

Den siste ärade talarens påstående, att arrendatorerna skulle suga ut sina torpare och icke bry sig om, att de falla fattigvården till last, förstår jag icke. Vanligen äro statsegendomarne utarrenderade på 20 år; och då sålunda torparen, om han utsuges, troligen kommer på fattig-

vården redan under arrendetiden, får väl arrendatorn i alla fall bidra till hans understöd.

Bland de besparingar, som förslaget godkännande skulle hafva med sig, framhöll den ärade talaren vidare, att någon kostnad för t. ex. syner icke vidare skulle drabba staten, en kostnad som för dylika förrättningar å de små egendomarne dock för närvarande vore ganska betydlig. Jag har den förnånen att vara kronoarrendator på en sådan egendom; men jag har alltid sjelf fått betala synekostnaden. Jag får vidare tillstå, att jag skulle mycket gerna vilja köpa denna kronojord. Den ligger alldeles intill mina egor och skulle passa mig förträffligt. Jag skulle också gerna betala ganska bra därför. Mycket tröligt är, att många andra befinna sig i en likadan ställning. Emellertid, fastän jag skulle hafva tydlig fördel af en sådan försäljning, hindrar detta mig icke att, då jag anser åtgärden vara skadlig för landet, säga bestämdt nej dertill.

Den ärade talarens beräkningar på den stora vinst staten skulle göra genom försäljningen af nu ifrågavarande egendomar, torde endast hålla streck, såvidt man icke tänker sig att de arrenden, som nu utgå från egendomarne, fortfarande skulle blifva desamma som hitintills. Men då det nu visat sig att taxeringsvärdena å egendomarne äro satta till oerhördt lågt belopp, förmodar jag att vid först inträffande utarrendering vederbörande tillse, att arrendeafgiften kommer att rätta sig efter egendomarne verkliga värde; och i så fall torde väl staten deraf få lika stor ärlig inkomst, som om egendomarne försålts. Den enda skilnaden blir, att staten fortfarande har sina egendomar i behåll. Hvad åter angår det påståendet att domänförvaltningen skulle i betydlig mån fördyras genom bibehållandet af ifrågakomna egendomar, tror jag, att tillsynen och förvaltningen af dessa små egendomar icke kan öka kostnaden särdeles mycket. Att deremot förvaltningen skulle blifva förenklad, om egendomarne såldes, det medgifver jag visserligen. Men man skulle då kunna åstadkomma en ännu större förenkling, derigenom att man utsträckte den föreslagna föresäljningsåtgärden till *alla* statens domäner. Då skulle man icke behöfva någon domänförvaltning alls och denna kunde då helt enkelt ställas på indragningsstat.

Det var dock egentligen den sista delen af den ärade talarens yttrande som gaf mig anledning att begära ordet. Han framhöll med mycken liflighet huru klokt man gått tillväga i Frankrike och Italien, då man der försålt statsdomänerna. Dermed antyde han, att vi icke borde stanna vid en försäljning blott af de fastigheter, för hvilka nuvarande arrendet icke öfverstege 500 kronor. Nej, när i andra länder staten gjort sig af med sina fastigheter, »rubb och stubb», så borde här det goda exemplet locka till efterföljd. När således Frankrike sålt sina statsdomäner, borde vi göra så med. Se detta var en uppriktig beklännelse, som jag knappast väntade. Nästa steg blir således att försälja, sedan de till försäljning nu föreslagna egendomarne väl blifvit afyttrade, egendomar med ett arrendevärde af 2 eller 3,000 kronor, sedan skall man säga: vi hafva så få egendomar kvar, bäst är att äfven försälja dessa. Jag vill ogera begagna ett talesätt, som här ofta användes, nemligen att man bör rätta sig efter den allmänna opinionen. Jag tror dock att den upplysta allmänna opinionen i denna fråga be-

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

*Angående försäljning af åtskilliga kronans egen-
domar.*
(Forts.)

stämmt är för ett afslag och att man med mer än vanlig uppmärksamhet skall fästa sig vid hvad Kammaren i denna sak kommer att besluta. Om Kammaren skulle nu frångå de beslut, som fyra gånger är efter år förnyats, hemställer jag om man icke, helst efter den ärade talarens anförande, skall anse att bakom ett sådant beslut ligger tanken att framdeles försälja *alla* statens egendomar. För de stora frågors skull, som ligga Kammaren om hjertat, bör man noga akta sig för att en dylik mening sprider sig i landet. Man kunde då få den föreställning att icke uteslutande fosterlandets bästa alltid ledde Kammarens beslut, och då jag lifligt önskar en lycklig lösning af dessa stora frågor, vill jag icke att Kammaren skall utsättas för en dylik förebräelse. Jag yrkar afslag.

Herr vice Talmannen Ifvarsson: Det är ytterst sällan som man är i tillfälle att se en Kongl. Maj:ts proposition som är grundad på så starka och giltiga motiv som den nu föreliggande. Jag minnes knappast något sådant fall under min riksdagsmannatid. Det är derföre också med förundran som man erfarit att den Kongl. propositionen mött ett sådant motstånd som den gjort. Om man icke tager frågan ur en annan synpunkt, än den egentligen bör tagas, eller den finansiella och statsekonomiska synpunkten, så tror jag icke heller att frågan skulle röna motstånd af någon, som satt sig in i densamma. Det är påtagligt, att staten måste vinna på att sälja sina små egendomar, som ovilkorligen, om man tager hänsyn till deras förvaltningskostnader, medföra snarare förlust än vinst för staten. När man då tillika vet att köpeskillingen för dessa egendomar skall användas till afbetalning af statsskuld, för hvilken staten årligen i ränta utbetalar omkring 5 procent, så bör det väl vara klart att staten får vinst i detta hänseende. Det om den finansiella delen af saken. Den andra eller den ekonomiska, som jag anser icke hafva så liten betydelse, är att, om egendomarne genom köp komma i händerna på egare, desamma utan tvifvel blifva bättre skötta än då de innehafvas af arrendatorer. En arrendator kan aldrig känna sig fullt trygg på egendomen och han underkastar sig icke gerna några större kostnader för att förbättra densamma, emedan han vet att, då fråga blir om förnyelse af arrendet, han antingen får betala detta högre i förhållande till de förbättringar, som blifvit gjorda eller lemna egendomen. Enligt mitt förmenande är denna fråga således både ur finansiell och nationalekonomisk synpunkt nyttig och derföre af betydelse.

Man hör ofta klagomål deröfver att statshushållningen icke bedrifves såsom den bör. Men det första regeringen framkommer med ett förslag, egnadt att leda till en förbättring i detta hänseende, så afslås det. Jag kan icke rätt förstå orsaken härtill, om den i detta särskilda fall icke i någon mån möjligen kan sökas deri, att en försäljning som den här ifråga satta skulle minska tillfället för tjänstemännen att öka sitt antal och att förtjena på göromålen vid förvaltningen af statens egendomar såsom genom syneförrättningar och dermed följande resor, hvilka naturligtvis icke göras utan ersättning, och hvarför kostnaden blir lika stor för staten antingen det gäller stora eller små egendomar.

Jag vet såsom sagdt icke rätt, huruvida detta motstånd kommer från det byråkratiska hållet, derföre att man befarar en minskning i inkomsterna likasom ock en minskning i antalet af deras eget sällskap. Jag vill dock icke gerna tro, att man på sådana skäl skulle från den sidan göra så mycket väsen af denna sak.

Angående försäljning af åtskilliga kronans egendomar.
(Forts.)

Någon orsak till motståndet måste väl ändock finnas. Måne man icke möjligen kan antaga att denna fråga börjat att betraktas ur politisk synpunkt! Af tidningarnes redogörelser för Första Kammarens öfverläggning i frågan erfar man — såvidt nemligen dessa redogörelser få anses som någorlunda tillförlitliga — hursom från flera håll inom Kammarerna framhållits angelägenheten för staten att behålla dessa egendomar såsom en säkert påräknelig inkomst, på det regeringen icke må råka i förlägenhet om medel till utgifternas betäckande i fall Riksdagen skulle visa sig njugg i detta afseende. Af ett dylikt uttalande skulle man kunna ha skäl till den förmodan att frågan verkligen betraktas ur politisk synpunkt. Men i detta uttalande ligger på samma gång ett misstroende mot representanterne vid Riksdagen, om än icke mot de nuvarande, så mot våra blifvande efterträdare. Det är det samma som att säga: »nog förstå vi, de nuvarande representanterna, att sköta statens finansiella angelägenheter, men hvem vet huruvida så skall blifva förhållandet äfven med dem, som komma efter oss! Det är derföre bäst vi ställa så till, att regeringen alltid har nödiga medel till sitt förfogande».

Ett sådant misstroende skulle endast kunna anses berättigadt, om man hade skäl antaga dels att det icke blefve förståndiga och fosterländskt sinnade personer, som efterträdde oss och dels att, till statsinkomsternas fromma, någon större behållning vore att påräkna af de små egendomar, som nu ifrågasatts att försälgas. För det förra antagandet saknas ju dock alla skäl och, hvad det senare beträffar, är min tanke den, att sedan vederbörliga utgifter blifvit frändragna, behållningen skall visa sig så ringa, att den knappt är värd att tagas i betraktande. Detta naturligtvis blott då det gäller de små egendomarne; och om andra är det ju icke fråga, åtminstone icke nu. I en framtid kan nog fråga uppstå om att staten skall göra sig af med äfven de större egendomarne, hvilket jag för min del skulle finna vara ganska välbetänkt ur social synpunkt sedt, blott det skedde så småningom, så att icke för många såldes hvarje år. Genom att stycka de större egendomarne blefve det nemligen tillfälle för flera personer att bosätta sig på egen torfva; och otvifvelaktigt blefve deraf äfven följden att jorden sköttes bättre. Men ur synpunkten af *statens* intresse vore en sådan åtgärd som början naturligtvis mindre fördelaktig, då förvaltningskostnaderna för de små statsegendomarne äro jemförelsevis mera dryga än för de stora. Derför har man ock en gång börjat med försäljningen af de förstnämnda; och jag anser det vara riktigt, att vi fortgå på denna väg. Hvad åter vidkommer dispositionen af de större egendomarne, är detta en sak för hvilken våra efterkommande må sörja. De skola nog, derom är jag fullt säker, lika väl som vi förstå att på bästa sätt sköta statens angelägenheter.

Den invändning huruvida, då försäljningsmedlen skola användas för inköp af obligationer, dessa senare icke möjligen kunna blifva ut-

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

släppte och medlen disponerade för andra ändamål än som ursprungligen varit afsedt — den invändningen vill jag icke höra talas om. Ty finnes det icke trygghet i folkets egna beslut, då finnes det ingenstädes någon trygghet. Vill staten låna mer, så lånar staten, och då kan det vara detsamma om det sker på inlösta obligationer eller på nya. Jag antager till och med att det kunde blifva fördelaktigare att man släppte ut de äldre obligationerna än toge nya lån, emedan man för ett nytt lån finge omkostnader, som man kunde slippa i afseende på de gamla. Jag anser det vara alldeles rätt att använda medlen till afbetalning på statens skuld. Men skulle penningarne framdeles begagnas för jernvägars byggande, så kan jag icke se något värre i det, än i upptagande af nya lån, ty resultatet blifver hufvudsakligen detsamma. Vi hafva i alla händelser sparat räntan på de medel vi annars skulle upplåna, och ingenting är förloradt genom försäljningen af statens egendomar. Besparingen består i nära nog hela räntan, och dessutom förskaffa vi oss jernvägar, hvaraf staten får inkomst, och samhället får vida större indirekt nytta, än af att vara jordegare, ty jag begriper icke, hvad staten har för nytta af att hafva en mängd icke inkomstgifvande små jordegendomar utarrenderade. Då dertill kommer att dessa hemman skulle skötas bättre uti enskilde mäns ego än i statens, så frågas: hvartill gagnar det då samhället att staten eger dem? Egendomarne lära väl icke flyttas ur landet därför att de försäljas till landets inbyggare, och dessa inbyggare lära väl icke mer än andra blifva befriade från skatt till staten. Jag kan således icke förstå, hvarför motståndet mot förslaget är så stort. Från hvilken sida jag än betraktar saken, så kan jag icke finna annat än att den ifrågasatta försäljningen skulle medföra stora fördelar. Hvad som därför förundrar mig är den vändning frågan fått i Första Kammaren, men Första Kammarrens ledamöter må sjelfva förklara hvarför afslag egt rum. Jag tror för min del, att det kan anföras flera olika skäl för afslag, men sannolikt icke något giltigt, så vida man icke vill betrakta frågan ur politisk synpunkt, då man nog kan taga sig anledning till afslag på hvilket förslag som helst. Anser man att regeringen icke är tillmötesgående, så »slår man till» i hvilken fråga som helst. Så vill det synas som Första Kammarrens beslut i denna fråga tillkommit. Det ser åtminstone så ut af diskussionen, så vidt jag kunnat uppfatta referaten af den. Om vi stode på samma ståndpunkt som Första Kammaren i detta fall, så torde vi hafva gjort på samma sätt, men då i denna Kammare vanligen fästes afseende på saken, så hoppas jag, att vi äfven skola uppfatta frågan från sådan synpunkt, nemligen att låta giltiga skäl tala för frågans utgång.

Nyss behandlade vi frågan om förbättrande af arbetarens ställning. Männe icke den nu föreliggande frågan i viss mån kunde leda till förbättrande af arbetarens ställning. Om kronans mindre egendomar försålles, så kunde mången arbetare blifva i tillfälle att köpa en liten jordlapp och förskaffa sig en egen torfva der han icke nu kan få den. Männe icke detta vore till fördel för arbetaren. Kanske skall man invända att dessa egendomar äro för stora för att en arbetare skall kunna inköpa en sådan och der bosätta sig. Jag svarar derpå att det icke är sagdt att han skall köpa och behålla hela egendomen för egen

räkning; flere arbetare kunna ju slå sig tillsammans och gemensamt köpa en egendom. De kunde fördela den sins emellan, bosätta sig hvar på sin jordlapp och således förskaffa sig en egen torfva och ett eget hem. Detta skulle i hög grad betrygga deras ställning. De kunde då gå till hvilken arbetsgifvare som helst för att förskaffa sig arbete, men behöfde icke vara bundne vid någon särskild. De vore då icke så beroende som till exempel statorparen, hvilken icke har bostad annat än på jordegarens område, och som, när han blir uppsagd från sin tjänst, icke vet hvar han skall bo öfver natten. Om deremot en arbetare, som förvärfvat sig del i en egendom, för tillfället vore utan arbete, så hade han dock sin familj under tak. Det vore därför icke så litet vunnet, om man kunde rangera så, att arbetarne mer än hittills blefve i tillfälle att förskaffa sig eget bo.

I samma rigtning gick också en annan fråga, som under dagens lopp varit föremål för öfverläggning inom denna Kammare, nemligen frågan om upphäfvande af familjefideikommissen i fast egendom. Man talade nyss uti en annan fråga om att arbetarens ställning skulle förbättras, men man kunde icke i detta hänseende enas om något förslag, emedan något praktiskt sådant icke förelåg. Här hafva vi en del af den stora frågan om förbättrande af arbetarens ställning. Låt oss därför nu, när ett tillfälle erbjudes, befrämja ändamålet, genom ett beslut, som för framtiden kan leda till ett praktiskt resultat och således bevisa att vi verkligen äro lifvade äfven för arbetarnes väl.

Jag har betraktat frågan från flera synpunkter, och huru jag än betraktar den, kommer jag till samma resultat, nemligen det jag redan omförmält, eller att regeringen haft så giltiga skäl för framläggandet af detta förslag, att vi icke böra motsätta oss detsamma, utan tvärt om böra vara tacksamma därför. Och då jag har en sådan uppfattning, skulle jag hafva försvarat Kongl. Maj:ts proposition, äfven om jag hade varit ensam om min åsigt.

På grund af hvad jag nu anført faller det af sig sjelf, att jag anhåller om bifall till Kongl. Maj:ts af Utskottet tillstyrkta förslag.

Herrar *Ola Månsson, Svensén, E. Olsson, P. M. Larsson* i Löa, *Magnusson, J. Andersson* i Jönvik, *Jöns Persson* och *J. E. Johansson* i Forneby instämde i Herr vice Talmannens yttrande.

Herr O. B. Olsson: Talaren på stockholmsbänken uttalade den åsigt, att statens stora fasta egendom icke finge förstöras. Jag delar samma tanke som den talaren i detta hänseende, men hvad är statens fasta egendom? Om staten har aldrig så många boställen, men staten deremot har en stor skuld, som är lika stor som dessa boställens värde, kan man då säga att staten har någon verklig förmögenhet i fast egendom? Männe icke det är klokt handadt vare sig af staten eller af en enskild att förvandla sin egendom till det slag, som ger den största inkomsten, eller ock att med köpesumman betala sina skulder?

Samme talare anmärkte att denna fråga blifvit fyra gånger afslagen i denna Kammare. Jag skall likväl bedja att få erinra den värde talaren, att han härvid begick ett ganska stort misstag, om det

Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)

skedde af glömska eller af andra bevekelsegrunder, lemnar jag derhän. Denna fråga har blifvit bifallen tre gånger i denna Kammare, men afslagen i Första Kammaren, och sålunda för hvarje gång gynsamt emottagits af Andra Kammaren, med undantag af vid 1880 års riksdag, då den afslogs äfven i denna Kammare. Detta berodde likväl derpå att frågan icke kom till afgörande förr än den 8 Maj, då en stor del af landtrepresentanterne, som bodde utom Stockholm, voro hemresta, och den omständigheten tillskrifver jag helt och hållet, att denna fråga då föll här i Kammaren, ty den har annars alltid varit bifallen här och tillstyrkt inom Stats-Utskottet.

Samme talare nämnde äfven att min uträkning icke skulle hålla streck. Jag skall dock bedja honom visa, i hvilket fall min uträkning är oriktig. Jag har likväl grundat mina beräkningar på dem, som Kammarkollegium gjort, och har detta kollegium gjort ett misstag, så har äfven jag misräknat mig. Jag tror likväl icke att så är förhållandet. Hvad han skulle kunna möjligen tillvita mig vore, att den beräkning jag särskildt har gjort vore oriktig. Jag har denna beräkning med mig här och är färdig att när som helst öfverlemnna den till honom, på det han, när han så önskar, må kunna taga del af densamma och bevisa att den icke är riktig. Till dess anser jag att hans yttrande är något förhastadt, ty jag är öfvertygad om, att jag icke begått något misstag i detta fall.

Samme talare omförmälde äfven, att han vore arrendator af ett boställe och att han skulle gerna vilja köpa detsamma. Detta lemnar jag derhän och vill icke ingå i bedömande af, huruvida det kan vara fördelaktigare för honom att vara arrendator eller köpare af detta boställe, men efter hans egen upplysning, att den af honom arrenderade kronoegendom vore omvärfd af talarens egen, torde äfven arrendet vara fördelaktigt, emedan någon konkurrens vid bortarrenderingen af densamma lär väl svårigen komma i fråga i anseende till dess så kallade inklämda belägenhet. Samma ärade talare sade i sammanhang dermed något, som jag vågar bestrida och rörande hvilket jag anhåller att få taga Kammaren till vittne. Han yttrade nemligen att jag skulle hafva sagt, att Frankrike, Spanien och Italien skulle hafva »sält rubb och stubb af sina fasta egendomar». Så var dock icke mitt yttrande. Jag sade att Frankrike och Italien hade sält *sina flesta* jordegendomar. Detta var mitt yttrande, som dock af den ärade talaren ändrades derhän, att dessa länder skulle hafva sält rubb och stubb.

I afseende på mitt yttrande om förvaltningskostnaderna för statens egendomar yttrade äfven den ofta nämnde talaren, att han hade så mycket mera erfarenhet i denna sak, som han sjelf vore arrendator af ett boställe och sjelf fått betala kostnaderna för syner och besigtningar på detta boställe. Jag lemnar derhän, huru det kan, vara med den saken; derom vill jag ej tvista; men jag tror mig veta att, om en arrendator skall arrendera en egendom, så bör han, om han handlar klokt, taga sådana utgifter i beräkning. Dessutom vet jag med säkerhet att, så ofta domänintendenten behagar på ort och ställe förvissa sig om Herr Grefven sköter sin af kronan arrenderade egendom, så blir det staten och icke Herr Grefven som får betala kostnaderna, äfvensom då ny uppskattning af kronoegendomen skall ske, och dessa kostnader

blifva icke så små, emedan under förlidna år utfärdades en författning, enligt hvilken domänintendenterna för hvarje dag skola hafva ersättning med 10 kronor och skjutsersättning efter två hästar, enligt tredje klassen i gällande resereglemente.

Här har slutligen blifvit sagdt, att jernvägarne icke skulle vara fast egendom. Jag kan dock icke blifva öfvertygad om, att icke jernvägarne lika väl som jordbruksfastigheter kunna betraktas såsom fast egendom. Vill man icke betrakta jernvägsanläggningen i hela dess vidd såsom fast egendom, så kan man väl dock icke förneka att den jord, hvarå jernvägen ligger, är fast egendom, och helt säkert hafva kostnaderna för erhållande af denna jord uppgått till flera millioner och antagligen mera till och med än hvad nu ifrågavarande jordegendomar kunna säljas till, så att staten har förvärfvat sig jordegendom till högre belopp än det, hvarför staten, om detta förslag bifalles, sålt fastigheter.

Jag anhåller alltså fortfarande om bifall till Stats-Utskottets förslag.

Herr Johannes Jonsson: Då jag begärde ordet, var det med anledning af en föregående talares yttrande, att det skulle vara så förlustbringande för staten att afhända sig sin jordegendom, men jag skall då bedja att få hänvisa till den tabell, som medföljer Utskottets betänkande och som upptager de fastigheter, som lemna i arrende mellan 200 och 300 kronor. Jag beder att få upplysa att för några riksdagar sedan beslöts, att åtskilliga mindre egendomar inom den ort, jag tillhör, skulle försälas och deribland en, som hette Laggaretomten. Den utgjordes af ett fjerdedels mantal, var taxerad till 3,000 kronor och lemnade i årligt arrende 81 à 82 kronor. Egendomen hade varit utarrenderad på 30 år och, ehuru arrendatorn knappt kunnat betala detta obetydliga arrende, såldes den för icke mindre än 26,500 kronor. Orsaken hvarför jag nämner dessa siffror är den, att man här framhållit att staten skulle förlora så oerhördt på att afhända sig sina egendomar. Ser jag nu på den vid Utskottets betänkande fogade tabellen öfver sådana statens egendomar, som gifva i årligt arrende mellan 200 och 300 kronor, så finner jag att dessa äro t. ex. inom Skaraborgs län till antalet 36, lemna ett årligt arrende af 9,259 kronor 30 öre och hafva ett taxeringsvärde af 320,150 kronor, samt att den årliga arrendesumman motsvarar 2,9 procent af taxeringsvärdet. Jemför man dessa siffror med de stora summor, som erläggas i köpeskilling för försålda fastigheter, så finner man att de arrenden, som för närvarande erhållas, motsvara på vissa ställen en half och på andra ställen en procent af försäljningssumman, hvilket visar huru stor skillnad ock i allmänhet är mellan taxeringsvärdet och köpesumman.

Vid nyss nämnda riksdag beslöts äfven att sälja två andra mindre fastigheter, likaledes belägna i närheten af min hemort. Af dessa var den ena taxerad till 3,500 kronor och lemnade en köpeskilling af 14,000 kronor, under det att den andra, som utgjorde $\frac{3}{32}$ mantal, var taxerad till 1,500 kronor och försåldes för 6,000 kronor.

Af hvad jag nu anfört framgår, att staten har en endast obetydlig inkomst af sina fastigheter i förhållande till deras verkliga värde.

Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

När dertill komma de kostnader, som äro förenade med tillsynen öfver dem, såsom vid ekonomiska besigtningar och andra syner, hvilka medtaga, snart sagt, hela arrendesumman, så kan jag för min del icke finna annat än att det är med statens fördel förenligt att sälja dessa små fastigheter.

Jag skall emellertid icke längre upptaga Kammarens tid vid denna sena timme, utan inskränker mig endast till att yrka bifall till Stats-Utskottets förslag.

Grefve Mörner: Det torde kanske vara öfverflödigt att yttra sig i en fråga, som redan blifvit så utförligt behandlad såväl här som i Första Kammaren, i synnerhet som frågans utgång i alla händelser torde vara afgjord genom det beslut, som Första Kammaren fattat. Men här hafva fäalts åtskilliga yttranden, som jag skulle önska att, såvidt jag det förmår, söka gendrifva.

En talare yttrade, att det nu vore fråga om att försälja endast statens små egendomar. Det beror ju dock alltid på hvad man menar med små; hvad den ene anser vara en liten egendom kan för den andre synas vara en stor. För min del tror jag att det tillägg, som man här vill göra till Riksdagens redan fattade beslut i afseende å försäljandet af vissa kronohemman, åsyftar att möjliggöra en försäljning snarare af de stora egendomarne än de små. Förut ansåg man de små vara de egendomar, som i årligt arrende icke lemnade mera än 200 kronor, men nu vill man gå ännu längre och utsträcka försäljningen till de egendomar, som i södra och mellersta Sverige lemna ett årligt arrende af 500 kronor och i de nordligare provinserna ett ännu högre arrende. De exempel, man här anfört angående erhållen köpeskilling för redan försälda små egendomar, tyckas antyda att de egendomar, som redan nu lemna ett arrende så högt, att det stiger till 500 kronor, väl rätteligen icke borde anses såsom små egendomar, utan snarare äro att hänföra till de stora, och detta så myckethellre, som de hittillsvarande arrendena skola läggas till grund för det beslut, som nu är i fråga att fattas, icke de som framdeles kunna erhållas vid förnyade utarrenderingar. Om vi således skulle blifva ense om att de egendomar, om hvilkas försäljning det nu är fråga, snarare äro stora än små egendomar, så beder jag att få erinra om den af den föregående talaren uttalade åsigt, att det kanhända icke vore skäl att försälja statens stora egendomar. Således har han ju sjelf också sagt att man åtminstone tills vidare borde behålla de egendomar, som det är fråga om att försälja; och då äro han och jag alldeles ense. Ty för min del anser jag att det icke för närvarande är skäl att taga steget längre än det är taget.

Vidare har här yttrats, att för den som har fast egendom det alltid vore en vinst att sälja den för att dermed betala sina skulder; åtminstone skulle det för staten vara en vinst. För min del tror jag dock hvarje enskild person anser det vara fördelaktigare, om han kan betala skulderna, utan att behöfva sälja sin fasta egendom; och det samma tror jag förhållandet vara med staten, om den kan betala sin skuld och ändå ha egendomen kvar. I jordegendomen har nemligen staten en säker tillgång, hvars värde, på sätt här förut framhållits, är

efter år ökas; och i detta småningom växande kapitalvärde har staten, likasom den enskilde jordegaren, i de flesta fall en tillfredsställande ersättning för den minskning i årsinkomst han lider derigenom, att jordens afkastning måhända är i någon mån mindre, än den han kunde hafva, om han afhände sig egendomen och utlånade penningarne mot den i allmänna marknaden gällande ränta. Så vidt jag kan se, har det derföre icke, hittills åtminstone, blifvit ådagalagdt, att det skulle innebära någon fördel för staten att sälja sin egendom för att i stället betala sin skuld. Men härtill kommer ännu en annan omständighet. Om ändamålet med försäljningen är att staten skall blifva i tillfälle att betala sin skuld, har man då också någon säkerhet för att denna skuld verkligen blir betald? Visserligen kän det ju hända att ett antal jernvägsobligationer blifva inköpta och makulerade, men lika möjligt är, att samma år upplånar man ett lika stort belopp och kanske mera för hvarjehanda ändamål; och huruvida skulden då kan sägas hafva blifvit betald, kan vara ganska ovisst. Ökade tillgångar leda lätt till ökade utgifter för hvarjehanda ändamål, som väl alltid hetas vara behöfliga, stundom äro det, men stundom icke. Den säkra följden blir att den kapitaltillgång, staten hade i sin jordegendom, är försvunnen, men skulden står kvar till samma belopp som förut, ja kanske ännu högre.

Angående försäljning af åtskilliga kronans egendomar.
(Forts.)

Såsom ett annat skäl, hvarföre staten bör sälja sin jordegendom, har uppgifvits, att jorden skötes i allmänhet bättre af egaren än af en arrendator. Detta torde väl stundom vara möjligt, men vi se dock ganska ofta egendomsegare, som utarrendera sin egendom i förhoppning att derigenom få större afkastning af sin jord, än de sjelfva se sig i stånd att taga ut. Om så är förhållandet och om ett sådant förfaringssätt visar sig medföra önskad verkan, så synes det åter antyda, att arrendatorn sköter egendomen bättre än egaren. Detta kan måhända vara beroende derpå, att arrendatorn ser sig nödsakad att iakttaga större sparsamhet vid egendomens skötande, kanske eger han äfven större insigter i jordbruket än egaren. Vid så långvariga arrenden, som här äro i fråga, tror jag man har allt skäl att hoppas, det arrendatorn skall bemöda sig att så vidt möjligt sköta egendomen väl, utan att genom en alltför uppdrifven tillfällig afkastning för mycket utsuga jorden. Vi se ju huru stora godsegare utarrendera delar af sina gods, väl icke på så lång tid som 20 år, men på 10 à 12 år, och anse sig ändock hafva trygghet för att få sin jord vårdad på ett tillfredsställande sätt. Om så är förhållandet med den enskilde jordegaren, anser jag att äfven staten bör finna med sin fördel öfverensstämmande att iakttaga ett likartadt förfaringssätt. Sålunda tror jag icke heller alltför stort värde bör tillmätas det skälet, att jorden skötes bättre af egaren än af en arrendator.

Vidare har här anmärkts, att så snart från regeringens sida framkommer ett förslag till förbättrad statshushållning, så mötes det på vissa håll af motvilja och afslag. Åsigtorna kunna ju i hvarje fråga vara delade; hvad den ene anser vara en förbättrad statshushållning, kan af en annan anses vara ett steg till det sämre. Att de som hysa den senare åsigten då skola motsätta sig ett sådant förslag är ju ganska naturligt; det visar blott att de, som motsätta sig förslaget, anse

*Angående
försäljning
af ätskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

detsamma icke vara tillfredsställande, under det andra kunna finna det mycket godt.

Att tjenstemännens begär efter att förtjena på reseersättningar och utslagslösen skulle vara en bidragande orsak, hvarför man vill att staten skall behålla dessa egendomar, är ett påstående, som väl näppe- ligen torde behöfva gendrifvas. Vål hafva vi ofta hört omtalas löne- hungliga tjenstemän, men så långt tror jag vi ännu icke hafva hunnit, att denna deras hunger skulle kunna utgöra ett hinder för försälj- ningen af statens domäner, och jag är öfvertygad, att det kommer att dröja, innan vi hinna så långt. Om, såsom förhållandet lär vara, en förändring vidtagits i sättet för domänintendenternes aflönande, så har väl detta haft sina ganska naturliga skäl. Om jag icke minnes orätt, blef vid domänintendenternes första tillsättning för dem bestämd en viss lön. Derjemte anvisades för hvarje län en rund summa till be- stridande af deras resekostnader. Detta anslag har dock, enligt hvad Herr Ola Bosson Olsson äfven upplyst, numera upphört, och skälet dertill är icke svårt att finna. Jag vill icke uttala något bestämdt påstående i detta fall, utan endast säga, att det skulle kunna vara möjligt, att, efter som de hade åt sig anvisad en viss summa för nämnda ändamål och hvilken utgick oafkortad, antingen de gjort sju eller tu resor, de måhända icke gjort flere resor, än som varit ound- gängligen nödvändiga. Det nu föreslagna aflönings sättet synes mig icke innebära en försämring, utan snarare en förbättring.

Man har vidare talat om sakens politiska sida, och denna skulle hufvudsakligen vara att finna deruti, att, om domänerna bibehållas qvar, så skulle den inkomst, som de lemna, gifva regeringen medel att hålla statsmaskineriet i gång, äfven om Riksdagen skulle vilja vägra behöfliga anslag. Detta må visserligen vara en politisk sida af saken. Men jag vågar tro, att inkomsterna af domänerna skulle så litet förslå till dessa utgifter, att regeringen skulle reda sig ganska klent, om den blefve af nämnda anledning nödgad anlita dessa medel till fyllande af statsförvaltningens behof. Att åter domänernas bibe- hållande skulle kunna för den skattskyldige vara ganska angenämt, derom hyser jag icke något tvifvel, ty, i samma mån, som inkomsterna af domänerna ökades, skulle pålagor af andra slag icke behöfva ökas, utan snarare minskas, och derigenom har ju hela landet en påtaglig nytta af att bibehålla domänerna. Detta synes mig vara en mera riktig och mera tillfredsställande politisk sida af saken.

Man har slutligen yttrat, att genom försäljning af kronolägenheter i större skala arbetarnes bästa skulle främjas. Detta kan väl vara möjligt, men jag tror dock att just genom att det finnes kronolägen- heter, somliga må vara större och andra mindre, så befrämjas arbetar- nes bästa säkrast. Ty så mycket är åtminstone otvifvelaktigt, att det erfordras mindre kapital för att arrendera än för att köpa ett hemman. Jag anser således att arbetarnes bästa blir lika väl, om icke bättre tillgodosedt genom domänernas bibehållande. Dessutom är det icke gifvet att, om de försäljas, de komma att stanna i arbetarnes händer; ty lika lätt skulle kapitalister komma att köpa dessa mindre lägen- heter och sammanslå desamma till en större egendom, hvarigenom alltså arbetarnes bästa i detta hänseende skulle helt och hållet förfelas.

På grund af de skäl, jag nu anfört samt i öfrigt framställt i Första Kammaren vid öfverläggningen rörande detta ämne, och då jag anser det icke kunna bestridas att med domänernas bibehållande statens kapital också förblifver i behåll, äfvensom att genom stigande arrenden staten skall af dessa egendomar erhålla en allt mera nöjaktig afkastning, får jag yrka afslag å Stats-Utskottets förslag.

Angående försäljning af åtskilliga kronans egendomar.
(Forts.)

Friherre Leijonhufvud: Jag är till en icke oväsentlig del förekommnen af den siste talaren. Anledningen, hvarföre jag begärde ordet, var Herr vice Talmannen Carl Ifvarssons yttrande, att det motstånd förslaget rönt skulle härröra från ett tjänstemannaintresse. Visserligen begagnade han dervid en negativ form, sägande att han ej kunde tro något sådant, men han satte dock möjligheten deraf i fråga. Då jag hörde detta, rann mig bjert i hågen ett yttrande, som man åtskilliga gånger vid hvarje riksdag får höra honom fälla, nemligen den glada öfvertygelsen att vi alla i denna Kammare äro lifvade af en varm fosterlandskärlek och att den är enda bevekelsegrunden till våra vota. Jag, som icke är så öfvertygad härom som han, blef emellertid litet förvånad öfver hans yttrande i dag, som ej synes mig alldeles öfverensstämma med hans ofvan åberopade öfvertygelse, och väntade ej att af honom få höra dylika anspelningar.

Samme talare menade ock att det måtte ligga politiska skäl bakom. Ja! Jag har verkligen hört personer, som tagit saken från den sidan, och menat att de kunna finnas, som gerna beröfva regeringen alla ordinarie inkomster för att göra den helt och hållet beroende af hvad Riksdagen för hvarje år beviljar och som ansett att sådant ej vore lyckligt. Jag säger ej att landtmannapartiet vill gå så långt; men jag motser den dag, då landtmannapartiet får strida hårdt för att bibehålla det inflytande, det nu eger. Ej heller är jag så säker, som den förre talaren, derpå att våra efterträdare skola blifva idel kloka och förståndiga män. Då den nuvarande Kammaren af kompetent person blifvit beskyld för *försvarsvägran*, är ju ej omöjligt att en kommande Kammare gör sig skyldig till *skattevägran*.

Hvad nu angår dessa små egendomar, tror jag det vore oklokt att sälja dem nu, just då domänförvaltningens ordnande förestår. Låt denna förvaltning komma till stånd och yttra sig om frågan! Jag kan ej tro att det besvär utarrenderingen af circa 20 gårdar om året gör kan blifva af så öfvervägande betydighet. Man talar om indelningen af deras skogar och allt arbete dermed. Men om deras skogsvård ock skulle göra staten något besvär, så är det dock ett sätt att bevara dessa skogar. Säljer man gårdarne, så skall man med säkerhet motse att skogen snart skall försvinna på dem, liksom den gjort på flertalet enskilda hemman i Småland och Norrland, så att det snart endast återstår kronans och de större egendomarnes skogar. Säljas egendomarne till skatte, så kan det ju hända att skatten efterskänkes helt snart, och det vore en dålig affär för kronan.

Chefen för Kongl. Finansdepartementet Herr Statsrådet Thempander: Det torde tillåtas mig att, med anledning af hvad som under diskussionen förekommit, yttra några ord såväl angående tillkomsten af

Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)

den Kongl. propositionen, som angående densammes syfte. Som herrarne veta, har Riksdagen uttalat sitt intresse för åstadkommande af en ordnad domänförvaltning och anhållit att så snart som möjligt erhålla förslag derom. Kongl. Maj:t, ej mindre intresserad för denna viktiga angelägenhet, har ock till denna Riksdag framlagt ett sådant förslag. Talaren på vexibänken, som var den förste, hvilken yttrade sig något utförligare i den fråga, hvilken utgör föremål för öfverläggning, ansåg emellertid att den här gjorda framställningen om försäljning af vissa statens smärre egendomar skett i otid, då den framkommit samtidigt med frågan om domänförvaltningens ordnande. Mig synes deremot att dessa frågor stå i det närmaste samband med hvarandra, ty det är alldeles uppenbart att, om man vill genom en klokt ordnad förvaltning åstadkomma en noggrann och fullt verksam tillsyn öfver de större och mera värdefulla statsdomänernas skötsel, så blir det också af vigt att begränsa området för den nya förvaltningen så, att den må kunna på ett tillfredsställande sätt lösa sin uppgift. En mängd små egendomar, spridda öfver hela landet, måste i detta afseende verka betungande på förvaltningens jemna gång, och detta gäller både för regeringen, som i sista hand måste handlägga åtskilliga domänärenden, och ännu mera för den centralmyndighet, som skall handhafva denna förvaltning. Den lokala förvaltningen, förlagd till länsstyrelserna, måste för dessa myndigheter, redan förut öfverhopade med göromål, verka till dessas betydliga förökning, när förvaltningsbestyren skola omfattas jemväl dessa många småegendomar, och — hvad som ännu mera bör beaktas — den viktiga verksamhet, som skall utöfvas af domänintendenterna i orterna, måste blifva synnerligen splittrad, om den skall delas mellan en så stor massa domäner, som här i landet för närvarande finnas. Det är således uteslutande ur *förvaltningssynpunkt* som förslaget tillkommit. Vid sådant förhållande förefinnes icke heller för mig den minsta anledning att inlåta mig på den stora och omtvistade frågan, huruvida i allmänhet systemet med privatdomäner i statens ego numera är lämpligt. Hvad våra efterkommande i det hänseendet må besluta, deråt kunna vi ej för närvarande något åtgöra. Men det synes mig klart, att icke böra vi af fruktan för hvad som i framtiden möjligen kan komma att inträffa nu afstå från vidtagandet af en klok förvaltningsåtgärd, och om något annat är här icke fråga.

Man har äfven talat om det besynnerliga deri, att, just när det är fråga om att organisera en ny förvaltning för våra domäner, man samtidigt vill taga bort en stor del af den nya förvaltningsgrenens verksamhetsområde. Denna anmärkning tyckes innebära, att det vore någon *större* del af de nuvarande domänerna, som här vore i fråga att afhända oss. Men detta är icke förhållandet. Som herrarne veta, utgör taxeringsvärdet å ifrågavarande till försäljning nu föreslagna domäner ungefär åtta millioner kronor, hvilket belopp antagligen skulle vid en förnyad uppskattning, om taxeringsvärdet beräknades efter de nya arrendebeloppen, uppgå till cirka tolf millioner kronor. Statens återstående jordbruksdomäner uppgå till ett antal af ungefär 2,000 och representera ett sammanlagdt taxeringsvärde af mellan 60 och 70 millioner. Läger man dertill statens skogsegendomar, hvilka skulle jemväl förvaltas af den blifvande domänstyrelsen, så har staten egendomar,

som uppgå till öfver 100 millioner kronors värde. Herrarne torde deraf finna, att det dock finnes tillräckligt att förvalta för den nya styrelsen.

Man har åberopat den omständigheten, att Kammaren vid föregående tillfällen afslagit framställningar i likartadt syfte. Jag ber dock att få hänvisa dertill, att när dessa framställningar genom enskilda motioner understäts Kammarens pröfning, har man städse åberopat den ringa erfarenhet som kunnat vinnas om det steg, som togs vid 1874 års riksdag. Nu kan emellertid åtta års erfarenhet tillräckligt gifva vid handen, att åtminstone i finansielt afseende resultatet af försäljningen varit ganska fördelaktigt. Då siffror i det afseendet meddelats Kammaren af andra talare, vill jag icke nu dermed upptaga Kammararens tid. Till det gynsamma finansiella resultatet af försäljningen bör naturligtvis äfven räknas den fördel, som uppstår genom minskade förvaltningskostnader. En ärad talare, Grefve Björnstjerna, uppgaf, att han såsom arrendator haft den erfarenheten, att han sjelf fått betala synekostnader. Så är verkligen förhållandet, men det är många andra utgifter, som drabba statsverket, såsom ersättning för arrendepåskattningar, auktionskostnader, utgifter för resor, hvilka intendenterna företaga i kontrolländamål m. m. Hvad åter angår synekostnaderna, så spela de i denna sak visserligen en ganska stor roll, men i ett syfte, som just synes mig tala för försäljning af de små egendomarne. Om herrarne tagit del af en tabell, som är bifogad Kammarkollegii utlåtande, hafva herrarne funnit, att i samma mån egendomsarrendena stiga, i samma mån erhåller staten ökad ränteafkastning af det kapital, som egendomen representerar, uttryckt i dess taxeringsvärde. Detta är också ett lätt förklarligt förhållande. Det är nemligen alldeles gifvet, att egendomen måste i första hand betäcka arrendatorns lefnadskostnader, och dessa spela ju en större roll i förhållande till afkastningen af en liten egendom än af en större. Det är också därför som, enligt mitt förmenande, de mindre arrendena gifva egendomsegaren relativt mindre del af afkastningen än de större. Detta är i allmänhet förhållandet och ett förhållande, som talar för att utarrenderingen af de smärre egendomarne i finansielt hänseende slår sämre ut för jordegaren. Men dertill kommer, att de kostnader utöfver arrendet och de inskränkningar, som arrendatorn är underkastad, såsom t. ex. för syner och i fråga om skyldighet att rätta sig efter skogshushållningsplan, jemförelsevis tyngre drabba de mindre arrendatorerne och därför bidraga att nedbringa arrendena för de små egendomarne.

Hvad den statsekonomiska sidan af saken angår, om egendomen blir bättre skött i en egares hand än i en arrendators, vill jag derå icke inlåta mig, då så rik erfarenhet i detta ämne finnes representerad i denna Kammarare. Jag har hört att åsigterna äro delade och har hört bestridas, att egendom af den storlek, som här är i fråga, blir bättre skött af en egare än af en arrendator, men jag tror dock, att den motsatta åsigt är den, som har de flesta anhängare.

Den ärade talaren från Vexjö klandrade mycket åtgärden att sälja jordfastighet för att inköpa skogsegendom. Hvad som gaf honom anledning att beröra frågan om inköp af skogar känner jag icke, ty den Kongl. propositionen åsyftar alldeles icke något sådant. Den afser, som herrarne veta, att använda dessa köpeskillingar till minskande af

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

Angående försäljning af åtskilliga kronans egendommar.
(Forts.)

statens för jernvägsbyggnader åsamkade skuld, hvarigenom man i sjelfva verket ej gör annat än utbyter jordbruksdomäner mot statsjernvägar. Nu får jag för min del först och främst gifva till kända såsom min uppfattning, att jag anser jernvägar vara lika goda fastigheter som jordbruksdomäner. Jernvägarne ega alla fastighetens karakterer och kunna lika väl som jordegendomen antagas under tidernas lopp erhålla ett stegradt värde och lemna en ökad afkastning. Om man således i stället för jordbruksdomäner sätter jernvägsdomäner, minskas icke i minsta mån värdet af statens fasta egendom. Nu kan man visserligen säga, att vi hafva dessa jernvägar redan, och detta är på visst sätt sant, men vi hafva dem graverade med skuld, och det kan efter mitt förmenande icke annat än vara önskvärdt att så mycket som möjligt påskynda den tidpunkt, då jernvägsskulden är betald och vi hafva våra jernvägar skuldfria. För närvarande hafva vi i budgeten, på ena sidan, inkomsten af jernvägarne, men, på den andra, utgiften för ränta och amortering å jernvägsskulden, hvilken utgift öfverstiger den afkastning, hvartill jernvägarne hittills kunnat uppbibringas. Men sedan jernvägsskulden blifvit betald, kan man väl icke påstå annat än att jernvägarne äro en fullt ut lika rentabel fastighet som någonsin jordbruksdomäner, och dessutom enligt min tanke en bra mycket tidsenligare statsdomän än åtminstone sådana små jordegendommar, om hvilka här nu är fråga; och då vi kommit derhän, få vi i jernvägarne stigande afkastning en statsinkomst, som spelar precis samma roll i budgeten, som afkastningen af statens jordbruksdomäner. Genom detta system kan jag således icke finna, att man i någon mån slår in på den banan att år efter år mer och mer göra sig beroende uteslutande af bevilningar.

Den ärade talaren på stockholmsbanken ansåg, att den närvarande tidpunkten skulle vara särdeles olämplig för försäljningen, derföre att man sålde egendomarne till skatte. Om han tagit del af de nu gällande bestämmelserna för denna försäljning, skulle han kunnat finna, att egendomarne säljas till frälse. Hans anmärkning i det afseendet torde således icke förtjena afseende.

Jag har velat meddela Kammaren dessa upplysningar om regeringens uppfattning af saken för att reducera frågan till dess rätta dimensioner, till en förvaltningsfråga, som ur såväl statsekonomisk som finansiell synpunkt synes mig hafva goda skäl för sig.

Herr J. Andersson i Häckenäs: Då tiden är långt framskriden, skall jag på förhand lofva att fatta mig kort.

Jag betraktar frågan, sådan den föreligger i betänkandet, det vill säga såsom en uteslutande ekonomisk och finansiell fråga. Om dermed är förbunden någon biasigt af politisk art, lemnar jag derhän; men fränsedt en sådan bevekelsegrund i bakgrunden, ligger det i sjelfva den utredning, som frågan erhållit i så väl Kongl. Maj:ts förslag som Stats-Utskottets betänkande, fullständigt klart utredt, att det är för staten en betydlig förlust att fortfarande behålla de små jordegendomarne.

Den ärade talaren på kalmarbänken påstod, att frågan blifvit i otid väckt. Jag medgifver att han hade rätt, om han menade, att

frågan blifvit väckt för sent, att man bort väcka den långt före detta och deri komma till något resultat. Men detta var visserligen icke hans åsigt. Han ville tyda det derhän, att dessa statsdomäner liksom jordegendomarne i allmänhet skulle komma att stiga långt öfver det nuvarande värdet, och han ansåg följaktligen, att det nu vore för tidigt att ifrågasätta någon försäljning af statens jordbruksdomäner. Jag tror, att erfarenheten vittnar om ett alldeles motsatt förhållande; och de petitioner med tusentals namnunderskrifter af arrendatorer af stats-egendom, för att få arrendeafgifterna till en del efterskänkta eller åtminstone uppskof med deras betalning, utgöra enligt min åsigt ett varnande exempel att för framtiden icke drifva upp arrendena till högre belopp, än de äro värda, och i alla händelser icke högre, än att arrendatorerne kunna erlægga dem, äfven om ett eller annat ogynnsamt år skulle infalla under arrendetiden. För närvarande är förhållandet icke sådant; de nu betingade arrendeafgifterna äro för höga och komma således sannolikt att falla i stället för att stiga.

Samme ärade talare yttrade vidare, att framtiden skall döma oss, om vi nu afyttra statens mindre jordbruksdomäner. Jag tror deremot, att framtiden skall döma oss, för att vi under så många år gjort oss skyldiga till den misshushållningen att behålla egendom, som icke lemna någonting i afkastning, under det vi hafva en statsskuld, å hvilken den årliga räntan uppgår till fem procent. Då man nu föreslår att i någon mån minska denna ränteutgift genom försäljning af sådana jordbruksfastigheter, som icke lemna någon inkomst, så vill jag fråga, om det gifves någon, som kan påstå, att en sådan åtgärd icke är fördelaktig. En hvar enskild person skulle göra på samma sätt. Har jag en fastighet, som icke lemna mig någon inkomst, så icke behåller jag den för att *ega* den, utan, om jag kan få en annan i stället, som gifver mig inkomst, så nog gör jag något för att i stället få den, och så bör staten också göra. Det har för mig i allt fall blifvit tydligt och klart genom noggrant studium af det utaf Kongl. Maj:t framlagda förslaget och Stats-Utskottets derpå grundade utlåtande, att det är alldeles obestriddigt en för hela landet nyttig operation att afyttra de mindre jordegendom, som här åsyftas, helst man enligt min åsigt icke kan förvänta, att staten skall från dem er- hålla någon egentlig behållning. Det är gifvet, att en förvaltning af statens egendom måste etableras så, att tyngdpunkten af densamma lägges på den lokala förvaltningen. Sådana mindre egendom, som här äro i fråga, kosta lika mycket i tillsyn och besigtning som de större, men utgiften för en sådan tillsyn och besigtning tynger mycket mera på de mindre än på de större egendomarne.

Det har här yttrats, att förslag om en ytterligare eller mera utsträckt försäljning af statens egendom förut varit väckt, men blifvit afslaget af Riksdagens Andra Kammare. Jag minnes mycket väl, att motion blifvit väckt under flera år och under flera riksdagsperioder om en utsträckt försäljning af statens egendom, men icke till den utsträckning här är föreslagen. Motionen har blifvit af Stats-Utskottet, på den tid jag var ledamot af detsamma, tillstyrkt, men förslaget har icke varit så genomgripande och icke heller så fullständigt utredt med afseende på verkliga förhållandet som det nu föreliggande och på *den*

Angående försäljning af åtskilliga kronans egen- domar.
(Forts.)

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

grund har det också blifvit afstyrkt någon gång, men äfven flera gånger i denna Kammare bifallet, hvarvid uttalats den opinionen att det vore en fördel för staten att afyttra sådana små egendomar, af hvilka staten icke hade någon behållning. Jag hoppas, att Andra Kammaren nu skall taga reson och uppfatta ställningen sådan den verkligen i sig sjelf är i denna fråga och icke hafva några särskilda åsigtter, utan behandla frågan sådan den i och för sig sjelf föreligger. Och den föreligger här så klar, att det för hvar och en verkligen bör vara uppenbart, att det fortfarande är en förlust för staten att bibehålla dessa egendomar, och denna förlust kommer att blifva allt större. Är det icke då klokt att försälja dessa egendomar och med köpeskillingen för desamma, så långt den räcker, betala en skuld, hvarpå staten gifver omkring fem procent i ränta. Det uppstode derigenom en ren behållning för staten. Men, säger man, det hindrar icke, att staten sätter sig i ytterligare skuld för t. ex. jernvägsbyggnader. Ja, det är nog sant; det finnes ingenting, som hindrar, att staten sätter sig i en sådan skuld, om den så finner lämpligt, äfven om vi icke amortera en skilling på den skuld, vi nu hafva. Men allt hvad vi kunna betala på den utländska skulden med tillgångar, som för närvarande icke lemna någon synnerlig afkastning, är dock en ren behållning för staten.

Jag anhåller, att Kammaren måtte enhälligt lemna sitt bifall till det förslag, som här nu föreligger.

Herr Nils Petersson: Jag skall endast i största korthet bemöta de invändningar, som gjorts mot Kongl. Maj:ts förslag och Utskottets betänkande.

En talare frågade, hvarför regeringen just nu, då vi stå i begrepp att organisera en särskild domänstyrelse, framställt förslag om försäljning af åtskilliga kronans egendomar. Ja, den frågan är lätt besvarad. Det är just nu rätta tillfället att väcka förslag om försäljning af de mindre egendomarne, emedan detta inverkar på bestämmandet af domänförvaltningens verkningskrets. Det har också anmärkts, att domänintendenterna vore för högt aflönade. Ja, det är sant, men det är också påtagligt, att man, om en mängd mindre egendomar säljas, kan ordna denna domänförvaltning, så att hvarje intendent får ett större distrikt, hvarigenom kostnaderna sålunda skulle minska.

Den ärade talaren klandrade Utskottet, derför att Utskottet skrifvit af den kongl. propositionen. Men då Utskottet bör söka åstadkomma den mest sakrika utredning, och en sådan innehålles i den kongl. propositionen, har Utskottet efter mitt förmenande icke kunnat göra bättre än att i sitt utlåtande återgifva det väsentligaste innehållet af densamma. Och den som icke af sådana skäl, som der anförts, vill öfvertyga sig, lär icke låta öfvertyga sig.

Det är äfven sagdt, att detta förslag vore så obestämdt och dertill så obegränsadt angående antalet af de egendomar, som skulle undergå försäljning. Jag får säga, att detta är icke sant. Förslaget är i detta fall enligt min uppfattning det mest bestämda, man kan finna på, ty oaktadt det är en stor mängd egendomar, som i förslaget afses, äro de dock så bestämda att man kan räkna upp hvarenda en. Likaså

torde Kongl. Maj:t tillräckligt tydligt hafva begränsat antalet, då Kongl. Maj:t föreslagit att försäljningen skall omfatta de fastigheter, för hvilka arrendet icke öfverstiger 500 kronor. Den som icke är nöjd med denna begränsning torde icke hafva förtroende till Kongl. Maj:ts regering. Utskottet föreslår också »att det måtte bero af Kongl. Maj:t att, efter pröfning af omständigheterna i hvarje särskildt fall, förordna, huruvida egendomen fortfarande borde för kronan bibehållas eller till större eller mindre del försäljas.» Det är sålunda icke sagdt, att alla dessa mindre egendomar komma att försäljas, ty det skall bero på Kongl. Maj:t att i hvarje särskildt fall pröfva försäljningen. Jag anser sålunda för min del, att Kongl. Maj:ts förslag är så tydligt, bestämdt och begränsadt, att man, om man hyser något förtroende till regeringen, icke behöfver frukta någon öfverilning i detta hänseende. Nu kan man också säga: »vi böra icke sälja bort statens fastigheter. Ja, men staten har under de senare åren för stambanorna genom expropriation inköpt så mycken jord, att den säkerligen kostat staten lika mycket, som de nu till försäljning afsedda små egendomarne lära inbringa, så att det nu blott blir ett utbyte, och följaktligen förlorar staten genom den föreslagna åtgärden icke i verkligheten något af sin fasta egendom. Dessutom har staten skulder och man kan väl icke rätteligen säga, att man till fullo eger hvad man har, då man icke eger det ograveradt. Derför vore ju också meningen att staten skulle använda de inflytande försäljningsmedlen till inköp af jernvägsobligationer. Det kan ju ej förnekas, att detta måste stärka statens ställning och vara en fördel. Men då slår man in på en annan sida och säger att det är så osäkert att köpa obligationer. Man vet ej om de verkligen komma att makuleras. De kunna ju också i en framtid användas för att taga ett nytt lån. Ja, har man så litet förtroende till den efterkommande generationen, så lär man väl icke kunna begränsa den saken.

Nu säger man också att statens inkomster skulle minska genom ifrågakommande försäljning. Ja, det är sant, men på samma gång minskas också statens utgifter, eftersom försäljningsmedlen skola användas till afbetalning å statens skuld. Vi hafva ju redan, om jag minnes rätt, omkring tio millioner att betala i ränta och amortering å statens skulder för jernvägarne. Det är också en utgift. Om staten mister en inkomst, men afbördar sig en motsvarande utgift genom gäldande af skuld, så förlorar ju icke staten något.

Jag skall vid denna sena timme icke längre upptaga tiden. Den, som icke blifvit öfvertygad af de skäl, som anförts så väl i den kongl. propositionen som i afton under denna öfverläggning, låter sannerligen icke öfvertyga sig af några skäl. Jag vill blott tillägga att det var skada att den ledamot på stockholmsbänken, som gjorde mig den äran och det nöjet att instämna med mig, då jag för några dagar sedan yrkade bifall till en kongl. proposition, icke äfven nu fann sig föranlåten att göra detsamma.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Wallenius: Jag vill till regeringen hembära min stora tacksamhet för det välvilliga och välbetänkta förslag den framställt till

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.*
(Forts.)

Riksdagen att försälja de domäner, som icke gifva mer än 500 kronor i årligt arrende. Jag är fullt förvissad, att denna åtgärd är stats-ekonomiskt klok, emedan räntan på köpesumman för dessa egendomar med all säkerhet kommer att mycket öfverstiga det arrende, som nu ingår till staten af dessa hemman, till följd deraf att förvaltningen af egendomar, som gifva en så liten inkomst, är så dyrbar och tidsödande, att en stor förlust uppstår för staten att ega dem. Dessutom kan man vänta, att bättre omsorg egnas de större egendomarne, om dessa små försäljas. Jag är ock fullkomligt öfvertygad om, att de personer, som komma att köpa dessa smärre egendomar, skola sköta dem så väl, att afkastningen af dem mångdubblas, och dessa, som sålunda få en egen torfva, komma troligen att blifva för landet mycket mera gagneliga och bättre, än de arrendatorer äro, som nu sitta der på nåder.

Man har här talat om, att nästa gång dessa egendomar utarrenderas skulle för dem kunna erhållas ett mycket högre arrende, än det de nu gifva. Ja, mine Herrar, det är nog möjligt, men om arrendet uppdrifves i ofantligt hög grad, blifver följden den, att arrendatorerne gå under, att egendomarne vanskötas och att de i mångdubbel grad försämras. Den erfarenhet jag har af dylika utarrenderingar är mycket sorglig; och om man ser till, huru dessa små domäner på landsbygden brukas af arrendatorerne i jmförelse med de egendomar, brukarne sjelfve ega, skall man finna, att det är en himmelsvid skillnad med afseende på så väl underhållet i allmänhet som särskildt brukandet och häfden af jorden.

Det har äfven blifvit sagdt, att, om staten nu afhänder sig dessa egendomar, måste staten kanske ändå låna upp penningar. Detta beror naturligtvis på huru stora statens utgifter komma att blifva och huru mycket penningar som behöfves. För min del har jag så mycket som möjligt velat inskränka statens utgifter för improduktiva ändamål, och jag har under hela min riksdagsmannabana alltid varit emot för höga utgifter i detta hänseende, och jag önskar och hoppas äfven, att våra efterkommande i hög grad måtte göra detsamma.

Det har äfven yttrats, att egendomsegarne utarrendera sina egendomar och finna fördel deri, samt att arrendatorerne sköta egendomarne bättre än egendomsegarne sjelfva göra. Jag vill på det högsta bestrida detta, ty de mindre hemmansegarne utarrendera åtminstone icke sina egendomar i annat fall, än då ålderdom eller sjuklighet tvingar dem dertill, då de ju icke sjelfva kunna sköta dem. Jag bestrider äfven på det högsta, att arrendatorerne sköta egendomarne bättre än egarne sjelfva, ty huru skulle det vara möjligt att t. ex. en arrendator af en så liten domän, som här är i fråga, kan få en större inkomst deraf än en hemmansegare har af en lika stor egendom?

Det har äfven sagts, att denna fråga ingalunda berör den fråga, som nyss varit på tal, nemligen arbetarefrågan. Jag vågar deremot påstå att dessa frågor hänga mycket nära ihop; ty min erfarenhet är den, att i de trakter, der det finnes sjelfegande allmoge, som har små hemman och sköter dem sjelf, är fattigdomen minst; der äro bidragen till fattigvården ganska små. Jag har lyckan att tillhöra en sådan kommun, och det är förvånansvärdt huru ringa bidragen till fattigvården der äro. Häraf framgår ganska tydligt, att bönderna vårda sig om

sina tjenare och lemna understöd åt samt omhulda på allt vis dem, som icke kunna arbeta, så att de icke behöfva falla fattigvården till last. Detta förhållande vill jag här konstatera; och jag tror därför också att denna fråga på det djupaste ingriper i arbetareförhållandena.

Jag hade också velat svara den ärade talaren på stockholmsbänken, som sade, att om dessa egendomar försäljas, skulle de dock fortfarande blifva kronoskattehemman. Detta är naturligtvis icke meningen, utan de skola då blifva frälsehemman, och detta har också chefen för Finansdepartementet redan påpekat, så att jag icke behöfver i detta afseende vidare upptaga Kammarens tid.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Angående försäljning af åtskilliga kronans egendomar.
(Forts.)

Herr Liss Olof Larsson: Sedan jag begärde ordet har Herr Finansministern yttrat sig, och jag har då icke något synnerligt att nu tillägga. Jag skall dock be att få yttra några ord med anledning af ett påstående, som jag hört från flera håll, nemligen att, om staten säljer dessa egendomar, förstöres den fastighet, vi nu hafva och som i värde ökas år efter år. Deremot har blifvit erinradt, att staten i stället har jernvägarne, hvilka stiga i värde mycket fortare än kronodomänerne, och jag skall till bevis härpå be att få påminna om hvad dåvarande chefen för Civildepartementet här i Kammaren anförde vid 1879 års riksdag. Han upplyste då, att under de fem första åren staten egde jernvägar, lemnade desamma, sedan de trafikerats under i medeltal $2\frac{1}{4}$ år, en nettoinkomst af 6,638 kronor per banmil, men att de deremot under åren 1873—1877, då medelåldern var $10\frac{1}{2}$ år, lemnade 41,295 kronor per banmil; d. v. s. denna inkomst hade på tjugu år ökats från 6,638 till 41,295 kronor. Jag vågar tro, att ingen kan påstå, att jordegendomens värde stigit i en dylik proportion på samma korta tid och således icke heller att, om staten nu säljer dessa egendomar och nedlägger köpeskillingen i jernvägsbyggnader, man får en sämre fastighet än den man sålt.

För min del är jag regeringen tacksam för denna proposition och beklagar, att den icke vunnit Första Kammarens bifall. Jag hoppas dock att samma förslag framkommer ännu en gång, ehuru det för denna gång troligen kommer att falla genom Kamrarnes olika beslut.

Jag yrkar emellertid bifall till Stats-Utskottets förslag.

Herr Olof Jonsson: Jag skall för min del hörsamma Kammarens önskan om proposition och endast be att få yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Sven Nilsson: Äfven jag skall inskränka mig till att endast anhålla om bifall till Stats-Utskottets förslag.

Herr Danielson: Ehuru klockan snart lider till midnatt, kan måhända förlåtas mig att jag nu begärt ordet, men då jag vid flera föregående riksdagar varit motionär just i fråga om försäljning af sådana egendomar som det nu föreliggande förslaget afser och jag således äfven önskar, att de smärre kronoegendomarne skola försäljas, vill jag begagna tillfället att säga, det jag med min röst vill understödja Ut-

*Angående
försäljning
af ätskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

skottets förslag. Då nu Kongl. Maj:t tagit frågan om hand, vill jag endast härmed uttala min tacksamhet därför, och hoppas jag således, att vi inom en snar framtid skola vinna detta mål, som med all säkerhet leder till fördel för statsverket.

Jag skall för öfrigt inskränka mig till att endast yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Abr. Rundbäck: Herr Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet påstår, att det vore alldeles nödvändigt att ställa den fråga, som nu föreligger, i omedelbart sammanhang med frågan om domänförvaltningens ordnande. Jag för min del kan icke finna nödvändigheten häraf, utan jag anser det mycket mera lämpligt att först undersöka, huruvida icke den personal, man vid domänförvaltningens anställer, kan förrätta allt det arbete, som den nu skulle tillkomma, innan man indrager en tredjedel af detta arbete. Ty enligt de upplysningar, som nyss blifvit af honom lemnade, komme antalet af de statens jordegendomar, som skulle återstå, efter det denna här ifrågasatta försäljningen egt rum, att utgöra omkring 2,000. Beräkna vi nu att det skall anställas inemot 20 domänintendenter och vidare taga i betraktande att arrendetiden är 20 år, så skulle, efter försäljning af dessa 1,000 egendomar, i medeltal på hvarje domänintendent komma fem arrenden om året. Denna siffra synes mig så obetydlig att man åtminstone icke för att minska besväret med dessa utarrenderingar behöfver besluta den föreslagna försäljningen af omkring 1,000 egendomar; och när frågan om domänförvaltningens ordnande inom kort kommer före, lofvar jag att återkomma till detta ämne.

Vidare vill jag med anledning af såväl Herr Finansministerns som särskildt Herr Ola Bosson Olssons förklaring, att resultatet af den år 1874 redan verkställda försäljningen af kronoegendomar vore den mest glänsande, göra en erinran. Den beräkning, som Herr Ola Bosson Olsson i det afseendet framlagt, är nog riktig på papperet, men huru förhåller det sig väl i verkligheten? Har det väl i sjelfva verket tillgått så, som han förestält sig? Svar härpå i officiel form lemna Riksdagens revisorer år 1881, hvilka i sin berättelse om Riksgäldskontorets förvaltning yttra sig om användandet af köpeskillingarne för de mindre lägenheter, som enligt 1874 års beslut blifvit försälda, på följande sätt:

»Enligt berörda uppgift hade för tre särskilda inköp intill den 12 Augusti 1880 på Riksgäldskontoret anvisats ett sammanlagt belopp af ..... kronor 291,830: —

Sedermera har enligt Kongl. brefvet den 24 September 1880 för inköp af vissa, till omkring 1,300 tunnland beräknade andelar af Elinghems myr på Gotland blifvit anvisad en summa af ..... » 32,500: —
Summa den 30 September 1881 anvisade medel ... kronor 324,330: —

Och denna summa är precis den, som från Statskontoret inlevererats till Riksgäldskontoret i köpeskillning för försälda egendomar. Men har väl vare sig Herr Finansministern eller Herr Ola Bosson Olsson visat oss, hvad denna sålunda inköpta mark afkastat? Nej, ty den har icke afkastat en styfver, utan tvärt om kostat ganska mycket

för plantering och tillsyn af ny skog. Så förhåller det sig i verkligheten med dessa glänsande beräkningar! Slutligen ber jag att få göra en anmärkning emot talarens på vestgötabanken uppgift, att en kronolägenhet blifvit försäld för 26,500 kronor, som i arrende endast lemnat 81 kronor. Detta är ju orimligt och ändock vill han att vi skola tro honom på hans ord. Nej, enligt de uppgifter, jag nyss erhållit, fans i denna lägenhet en vidsträckt skog, som var värd mycket mera än 26,000 kronor. *Derför* blef den lägenheten så högt betald, då den såldes, men för denna skog kunde arrendatorn icke betala något arrende, emedan han ej fick begagna eller afverka något af skogen till afsalu, och derföre var arrendevärdet så lågt.

I öfrigt vill jag endast nämna, att, då här är tal om de små egendomarne och vi sätta gränsen mellan stora och små egendomar vid ett arrendevärde af 500 kronor, så blir det här icke längre fråga om de små egendomarne utan om *de stora*, ty af de egendomar, som nu utarrenderas för mindre än femhundra kronor, kommer en stor del, ja, kanske större delen, att vid nästa utarrendering gifva öfver 500 kronor i arrende. Således visar det sig, att, om 500 kronors arrende skall utgöra skiljegränsen, vi äfven komma att sälja större egendomar. Jag anser det då vara mera skäl att ingå på Kammarkollegii förslag att inskränka försäljningen till sådana, som *hädanefter* arrendevärderas till mindre än 500 kronor.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Rundgren: I motsats emot den talare, som beklagade Första Kammarens beslut i denna fråga, får jag i min obetydlighet uttrycka min tacksamhet emot Första Kammaren, som stält frågan på den punkt, att Andra Kammarens beslut egentligen blott blifver en opinionsyttring. Det är nemligen, enligt mitt förmenande, en ganska betänkelig strömning, som genomgår den nuvarande tiden och som röjer sig i ett sträfvande att allt mer och mer förvandla den fasta egendomen till ett slags lösegendom. Nu kan det ofta för den enskilde vara tvingande omständigheter, som göra, att han måste sälja sin fasta egendom; men icke lär det finnas några förhållanden, åtminstone icke under närvarande tid, som nödga den svenska *staten* till att göra sig af med sin fasta egendom. Ingen lär väl kunna förneka, att egandet af en kapitaltillgång i den fasta egendomen gifver åt staten en viss styrka; och det är således, enligt mitt förmenande, klokt att i afseende på normen för försäljningen af dessa egendomar icke flytta strecket högre upp, såsom man nu vill göra, likasom jag också anser det ur politisk synpunkt vara klokt att icke flytta det politiska strecket längre ned, än det nu är. Man har nu visserligen invändt, att man kan genom jordegendomarnes försäljning få en annan fast statsegendom genom att använda köpeskillingarne till inköp af jernvägsobligationer. Jag undrar dock, huru många af Eder, mine Herrar, som nu ämna rösta för, att staten skall göra sig af med jordegendom och nedlägga medlen i jernvägsobligationer, skulle villa sälja *sin* jordegendom och nedlägga köpeskillingarne i jernvägsobligationer. Hvad den enskilde icke vill göra, viljen I att staten nu skall göra! Dessutom har man

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

fäst allt för mycken vigt vid den omständigheten, att man skulle erhålla en större inkomst, derigenom att man sålde egendomarne, än man nu har af dem. Man förgäter dock dervid, att jordegendom har en benägenhet att ständigt stiga i värde; och då staten icke behöfver göra sig af med sina jordegendomar, gör ju staten klokt i att genom deras bibehållande låta sitt kapital växa.

På dessa skäl och för öfrigt med stöd af hvad förut i samma syfte blifvit yttradt, kan jag, om det blifver votering, icke annat än rösta emot Utskottets förslag.

Herr Johannes Jonson: Jag ber Eder, mine Herrar, icke vara oroliga, därför att jag ännu en gång begärt ordet. Jag har ansett mig pliktig att svara talaren på vexiöbänken, hvilken ville snart sagt göra mig till ljugare. Jag har hemtat mina uppgifter ur tillgängliga handlingar, nemligen Riksdagens protokoll, då beslut fattades om de minsta jordbruksdomänernas försäljning, och den redovisning derför, som sedermera ingifvits till Riksdagen. För öfrigt ber jag talaren, att han, innan han uttalar en misstanke om min upprigtighet, vänder sig till Kammarkollegium, der han kan få ytterligare besked i saken. Hvad jag sagt är sant och jag står derför. Och jag har yttrat, att dessa små fastigheter kosta mera i förvaltningskostnad än de lemna i arrende.

Jag yrkar fortfarande bifall till förslaget.

Herr O. B. Olsson: Jag har begärt ordet ånyo med anledning af hvad den ärade talaren från Vexiö yttrat. Han bestred nemligen rigtigheten af de utaf mig lemnade uppgifter. Äfven jag vågar till mina uppgifters bestyrkande åberopa samma källor, som den siste talaren. Både Kammarkollegium i sitt underdåniga utlåtande och Kongl. Maj:t i sin proposition till Riksdagen hafva lemnat den upplysningen, att jordbruksdomäner för 600,280 kronor redan blifvit försålda; och att denna köpeskillings summa blifvit använd till inköp af skogbärande eller för skogsodling tjenlig mark, grundar sig på Riksdagens beslut; och det är något, som nu icke kan ändras. Hvad talaren från Vexiö yttrat i afseende på statrevisorernes meddelande rörande de redan försålda smärre domänerna, har i afseende på köpesumman eller den deraf härledande större eller mindre vinsten för staten icke det ringaste att skaffa, hvarföre jag fortfarande vågar trygga mina beräkningar och uttalanden i denna sak på Kongl. Maj:ts och Kammarkollegii uppgifter.

Herr Hammarberg: För min del vill jag förklara, att jag icke kan instämma med dem, som talat för bifall till Utskottets hemställan, utan måste förena mig med dem, som yrkat afslag derå. Bland de skäl, som under öfverläggningen blifvit anförda för bifall, har jag ej funnit ett enda, som i någon mån kunnat rubba min öfvertygelse. Och äfven om jag förut hade hyst någon tvekan, skulle denna dock helt och hållet borttagits af vice Talmannens anförande, deri han tydligt gifvit till känna, hvad han och med honom liktänkande åsyfta, nemligen att det vore meningen att sälja icke allenast de så kallade små jordbruksdomänerna — många af dessa äro kanske stora — utan så

småningom alla. Sedan en dylik mening blifvit uttalad, anser jag, att en hvar, som har någon omtanke om landets väl, bör förena sig om ett afslag å Utskottets förslag, hvarom jag anhåller.

*Angående
försäljning
af åtskilliga
kronans egen-
domar.
(Forts.)*

Herr *Angel* instämde med Herr *Hammarberg*.

Herr *F. G. Sandwall*: Jag har endast velat hafva till protokollet antecknad, att jag kommer att rösta för afslag å Kongl. Maj:ts proposition och Utskottets förslag.

Herr *Sv. Andersson* i Plöninge: Jag skall bedja att i motsats till de båda sista talarne få yrka bifall till Utskottets förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter upptagande af de yrkanden, som derunder blifvit gjorda, gaf Herr *Talmannen* enligt dem propositioner såväl på bifall till Utskottets hemställan som ock på afslag derå; och förklarade Herr *Talmannen* sig anse röstöfvervigt förefinnas för den förra meningen. Som votering begärdes, skedde uppsättning, justering och anslag af en omröstningsproposition, lydande sålunda:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i Utlåtandet N:o 30,

röstar Ja;

Den, det ej vill,

röstar Nej;

Vinner Nej, är Utskottets ifrågavarande hemställan af Kammaren afslagen.

Omröstningen försiggick, och befans vid röstsedlarnes sammanräkning att 115 ledamöter röstat Ja och 53 ledamöter Nej, i följd hvaraf Utskottets hemställan bifallits.

§ 4.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

Herr	<i>J. Andersson</i> i Jönvik	under 14 dagar från och med den 26 Mars,
»	<i>N. J. Boström</i>	» 14 » » » » 27 »
»	<i>Chr. Christensson</i>	» 12 » » » » » 27 »
»	<i>J. M. Svensson</i>	» 12 » » » » » 28 »
»	<i>J. Smedberg</i>	» 14 » » » » » 28 »
»	<i>E. F. W. Meijer</i>	» 14 » » » » » 1 April,
»	<i>G. Beijer</i>	» 14 » » » » » 1 »
»	<i>J. P. Nilsson</i> i Kägglå	» 12 » » » » » 1 »
»	<i>A. Magnusson</i>	» 12 » » » » » 1 » och
»	<i>P. Larsson</i> i Fohle	» 14 » » » » » 3 »

§ 5.

Justerades protokollsutdrag; och åtskildes derefter Kammarens ledamöter kl. $\frac{1}{2}$ 12 på natten.

In fidem
H. A. Kolmodin.
